

НУБІП України

НУБІП України

НУБІП України

МАГІСТЕРСЬКА КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

10.03 – КМР. 231 “С” 2023.03.11. 013 ПЗ

НУБІП України

НЕКЛЮДОВОЇ АЛІНИ ЗАЗІВНИ

2023 р.

НУБІП України

НУБІП України

НУБІП України

НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ БІОРЕСУРСІВ І ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ УКРАЇНИ ГУМАНІТАРНО-ПЕДАГОГІЧНОГО ФАКУЛЬТЕТУ

УДК 37.035:316.46

ПОГОДЖЕНО **ДОПУСКАЄТЬСЯ ДО ЗАХИСТУ**
Декан гуманітарно-педагогічного факультету Завідувач кафедри педагогіки

(назва факультету (ННД))

(назва кафедри)

І.М. Савицька Р.В. Сопівник
(підпис) (ПІБ) (підпис) (ПІБ)
“ ” 2023р. “ ” 2023р.

МАГІСТЕРСЬКА КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

на тему «**ФОРМУВАННЯ НАВИЧОК ЦІНІСНОГО ЛІДЕРСТВА СТУДЕНТІВ ПЕДАГОГІЧНИХ СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ (НА ПРИКЛАДІ НУБІП УКРАЇНИ)**»

Спеціальність 011 «Освітні, педагогічні науки»

(код і назва)

Освітня програма «Інформаційно-комунікативні технології в освіті»

(назва)

Орієнтація освітньої програми освітньо-професійна

(освітньо-професійна або освітньо-наукова)

Гарант освітньої програми

(науковий ступінь та вчене звання)

(підпис)

(ПІБ)

Керівник магістерської кваліфікаційної роботи

д. пед. н., доцент

(науковий ступінь та вчене звання)

(підпис)

Сопівник Руслан Васильович

(ПІБ)

Виконав

(підпис)

Неклюдова Аліна Зазівна

(ПІБ студента)

КИЇВ – 2023

НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ БІОРЕСУРСІВ І ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ УКРАЇНИ ГУМАНІТАРНО-ПЕДАГОГІЧНОГО ФАКУЛЬТЕТУ

ЗАТВЕРДЖУЮ

Завідувач кафедри _____

д.р. пед.н., проф. Р.В. Сопівник
(науковий ступінь, вчене звання) (підпис) (ПБ)
“ ” 2023 року

ЗАВДАННЯ

ДО ВИКОНАННЯ МАГІСТЕРСЬКОЇ КВАЛІФІКАЦІЙНОЇ РОБОТИ СТУДЕНТУ

Неклюдовій Аліні Зазівні

(прізвище, ім'я, по батькові)

Спеціальність «Освітні, педагогічні науки»

(код і назва)

Освітня програма «Інформаційно-комунікативні технології в освіті»

(назва)

Орієнтація освітньої програми освітньо-професійна

(освітньо-професійна або освітньо-наукова)

Тема магістерської кваліфікаційної роботи «Формування навичок ціннісного лідерства студентів педагогічних спеціальностей (на прикладі НУБіП)»

затверджена наказом ректора НУБіП України від “ ” 20 р. №

Термін подання завершеної роботи на кафедру _____

(рік, місяць, число)

Вихідні дані до магістерської кваліфікаційної роботи: Закони України «Про освіту», «Про професійну освіту», Концепція розвитку громадянської освіти в Україні, Концепція національно-патріотичного виховання дітей і молоді; посібники, словники, довідники, методична, наукова література щодо теми дослідження.

Перелік питань, що підлягають дослідженню:

1. Теоретичні аспекти проблеми формування навичок ціннісного лідерства студентів педагогічних спеціальностей.
2. Формування навичок ціннісного лідерства студентів педагогічних спеціальностей під час навчання у Національному університеті біоресурсів та природокористування України.
3. Аналіз експерименту у студентів педагогічних спеціальностей.

Дата видачі завдання “ ” 2023р.

Керівник магістерської кваліфікаційної роботи

(підпис)

Сопівник Руслан Васильович

(прізвище та ініціали)

Завдання прийняв до виконання

(підпис)

Неклюдова Аліна Зазівна

(прізвище та ініціали студента)

НУБІП України

РЕФЕРАТ

Магістерська робота на тему «Формування навичок ціннісного лідерства студентів педагогічних спеціальностей (на прикладі НУБІП України)».

Обсяг і структура магістерської роботи. Робота складається з вступу, трьох розділів, висновків, переліку джерел інформації (80 найменувань) та двох додатків. Загальний обсяг дорівнює 71 сторінкам основного тексту, містить 2 таблиці, 2 рисунки.

Ключові слова: ФОРМУВАННЯ, ЛІДЕРСЬКІ ЯКОСТІ, ЦІННІСНИЙ ЛІДЕР, МАЙБУТНІЙ ПЕДАГОГ, НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ БІОРЕСУРСІВ І ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ УКРАЇНИ

У даному дослідженні розглядається проблема формування навичок ціннісного лідерства серед студентів педагогічних спеціальностей, зокрема в контексті їхнього навчання у Національному університеті біоресурсів і природокористування України. Аналізуючи літературні джерела, виявлено, що, багато дослідників звертали свою увагу на аспекти розвитку лідерських якостей, проте питання формування конкретно ціннісних аспектів лідерства у майбутніх педагогів в контексті вищої освіти залишається недостатньо дослідженим. Це підкреслює важливість обраної теми та її актуальність для вищої освіти.

У першому розділі нашого дослідження "Теоретичні аспекти формування навичок ціннісного лідерства студентів педагогічних спеціальностей у вищих навчальних закладах" вивчено сучасні наукові концепції щодо розуміння та визначення поняття лідерства. Досліджено важливість ціннісного лідерства в аспекті розвитку особистісних і професійних якостей студентів у вищих навчальних закладах. Також розглянуті педагогічні та психологічні аспекти формування ціннісних лідерських навичок, враховуючи ключові питання, пов'язані із цим процесом в освітньому середовищі.

НУБІП України

У другому розділі магістерської роботи «Реалізація формування навичок ціннісного лідерства студентів педагогічних спеціальностей» на основі вивчення досвіду Національного університету біоресурсів і

НУБІП України

природокористування України у розвитку лідерських якостей розроблено курс «Навички ціннісного лідерства майбутніх педагогів: стратегії розвитку». У цьому розділі висвітлено докладні етапи педагогічного експерименту з формування

навичок ціннісного лідерства серед студентів педагогічних спеціальностей та

НУБІП України

представлено програму для їх розвитку. Також докладно описано організацію педагогічного експерименту з урахуванням основних аспектів формування навичок ціннісного лідерства в студентів педагогічних спеціальностей.

У третьому розділі виконано детальний аналіз отриманих результатів

НУБІП України

дослідження, що підтверджує успішність впроваджених програми. Отримані дані чітко свідчать про значущий прогрес у розвитку ціннісних лідерських навичок серед студентів, що вказує на ефективність обраного підходу та методології.

Висновки експериментального дослідження показують значну динаміку і

НУБІП України

необхідність подальших зусиль у впровадженні аналогічних експериментів для формування лідерського потенціалу студентів педагогічних спеціальностей.

НУБІП України

НУБІП України

НУБІП України

ЗМІСТ

ВСТУП..... 7

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ФОРМУВАННЯ ЦІННІСНОГО ЛІДЕРСТВА СТУДЕНТІВ ПЕДАГОГІЧНИХ СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ...10

1.1 Сучасні наукові підходи до визначення поняття та сутності лідерства у сфері професійної підготовки студентів педагогічних спеціальностей 10

1.2. Значення ціннісного лідерства у вищому навчальному закладі 23

1.3. Психологічні сторони формування навичок ціннісного лідерства 34

Висновки до першого розділу 38

РОЗДІЛ 2. РЕАЛІЗАЦІЯ ФОРМУВАННЯ НАВИЧОК ЦІННІСНОГО ЛІДЕРСТВА У ВИЩИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ..... 40

2.1. Формування навичок ціннісного лідерства майбутніх педагогів у Національному університеті біоресурсів і природокористування України . 40

2.2. Експеримент з формування навичок ціннісного лідерства серед студентів педагогічних спеціальностей у Національному університеті біоресурсів та природокористування України 47

Висновки до другого розділу 51

РОЗДІЛ 3. ПІДСУМКИ РЕЗУЛЬТАТІВ ДОСЛІДЖЕННЯ ТА НАСЛІДКИ..... 52

3.1 Аналіз отриманих даних та їх інтерпретація 52

Висновки до третього розділу 54

ВИСНОВКИ..... 56

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ..... 58

ДОДАТКИ..... 66

НУБІП України

ВСТУП

Актуальність. Вивчення проблеми формування навичок ціннісного лідерства серед студентів педагогічних спеціальностей сьогодні надзвичайно вагомим та невідкладним. У сучасному освітньому середовищі, яке постійно перетворюється та адаптується до потреб суспільства, лідерські якості стають визначальним фактором у формуванні висококваліфікованих та компетентних фахівців.

Обравши педагогічні спеціальності, студенти отримують можливість стати керівниками та вихователями нового покоління. У цьому контексті розвиток ціннісного лідерства, що базується на внутрішніх цінностях та етичних принципах, стає фундаментальною складовою їхньої підготовки. Ціннісне лідерство сприяє не лише особистісному зростанню та розвитку, але й формує відповідальних та морально налаштованих особистостей, здатних впливати на формування середовища.

Законодавчі документи освітньої галузі України, зокрема Закон України «Про вищу освіту», який підкреслює необхідність всебічного розвитку людини як особистості та найвищої цінності суспільства. Це означає, що освіта повинна сприяти розвитку інтелектуальних, творчих, фізичних, соціальних, емоційних і моральних здібностей людини. Вона також повинна формувати в людині цінності для успішної самореалізації в різних сферах життя, і виховувати відповідальних громадян, які здатні до свідомого суспільного вибору та спрямування своєї діяльності на користь іншим людям і суспільству.

Розглядаючи актуальні виклики нашого часу, такі як стрімкі технологічні та соціокультурні зміни, глобалізація та різноманітність соціальних поглядів, можна визначити важливість впровадження ціннісного лідерства у педагогічну освіту. Це передбачає глибоке розуміння процесів формування ціннісних уявлень та лідерських якостей у студентів педагогічних спеціальностей.

З урахуванням цього аспекту, наше дослідження спрямоване на вивчення та

розкриття сутності ціннісного лідерства, а також визначення шляхів оптимізації його формування серед студентів. Результати цього дослідження можуть слугувати основою для розробки ефективних педагогічних стратегій та програм, спрямованих на підготовку лідерів, здатних впроваджувати цінності та етичні стандарти у свою професійну діяльність.

Вчені, як вітчизняні, так і зарубіжні, серед яких І. Адізес, Г.В. Бендас, Н.П. Беляцкий, К. Бланшир, І.П. Волков, Р.Л. Кричевський, проводили дослідження у галузі лідерства. Аспекти виявлення лідерських якостей у студентських групах розглядали такі вчені, як Н.В. Белякова, А.В. Пономарьов та інші дослідники.

Також інтерес до розвитку лідерських якостей виявляли філософи, такі як Аристотель, Ніппе, Платон, Сократ.

Об'єкт дослідження – формування навичок ціннісного лідерства серед студентів педагогічних спеціальностей.

Предмет дослідження – процес формування навичок ціннісного лідерства серед студентів педагогічних спеціальностей в Національному університеті біоресурсів і природокористування України.

Мета – аналіз ролі університетського оточення на формування навичок ціннісного лідерства серед студентів педагогічних спеціальностей.

Завдання дослідження сформульовані наступним чином:

1. Теоретичні аспекти проблеми формування навичок ціннісного лідерства студентів педагогічних спеціальностей

- Узагальнити огляд науково-методичної літератури стосовно лідерства та його вплив на професійну підготовку студентів педагогічних спеціальностей.
- Дослідити значення ціннісного лідерства у вищому навчальному закладі.
- Визначити психологічні сторони формування навичок ціннісного лідерства.

2. Формування навичок ціннісного лідерства студентів педагогічних спеціальностей під час навчання у Національному університеті біоресурсів та природокористування України.

- Розробити рекомендації для формування навичок ціннісного лідерства майбутніх педагогів у Національному університеті біоресурсів і природокористування України.

- Провести експеримент з формування навичок ціннісного лідерства серед студентів педагогічних спеціальностей.

3. Аналіз експерименту у студентів педагогічних спеціальностей.

- Здійснити аналіз формування ціннісного лідерства у студентів педагогічних спеціальностей.

Для розв'язання поставлених завдань і досягнення мети використано комплекс методів, адекватних досліджуваному феномену, зокрема:

– теоретичні методи: аналіз, синтез, узагальнення, порівняння.

– емпіричні методи: вивчення та узагальнення педагогічної діяльності, бесіди, методи опитування.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ФОРМУВАННЯ ЦІННІСНОГО ЛІДЕРСТВА СТУДЕНТІВ ПЕДАГОГІЧНИХ СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ

1.1 Сучасні наукові підходи до визначення поняття та сутності лідерства у сфері професійної підготовки студентів педагогічних спеціальностей

Поява лідерства та його вивчення у різних аспектах в міждисциплінарних дослідженнях призвели до виникнення та активного обговорення таких понять, як "харизматичне лідерство", де важливою є особистісна привабливість; "ціннісне лідерство", що акцентує на цінностях та принципах; "розподілене лідерство", яке підкреслює колективну відповідальність за лідерство; "опосередковане лідерство", де вплив лідера реалізується через інших; "лідерство-служіння", де основна увага приділяється служінню та допомозі іншим; і "соціальне лідерство", яке враховує соціальні аспекти лідерської діяльності. Ця різноманітність понять свідчить про глибину та різносторонність вивчення явища "лідерства". Метою нашого дослідження є вивчення та аналіз поняття «ціннісне лідерство» та його різноаспектних проявів у міждисциплінарних дослідженнях. Зараз в науковому середовищі існує розмаїття підходів до вивчення явища «лідерство». У перекладі з англійської мови воно означає, як уже зазначалося вище, «лідер», «керівник», «вождь», «командир». Аналогами іншомовного слова «лідер» в українській мові можна вважати слова «поводир», «провідник», «ватажок», «корманіч» [1, с.321].

Лідерство можна розуміти як складну соціальну динаміку, що включає в себе здатність особи ефективно впливати на інших, керувати груповою діяльністю та сприяти досягненню спільних цілей. У цьому контексті, лідерство визначається не лише лідерськими якостями, але й врахуванням особистісних рис, емоційного інтелекту та особливостей взаємодії в організаційному середовищі.

В сучасних дослідженнях акцентується увага на різноманітних підходах до визначення поняття та сутності лідерства в галузі підготовки студентів

педагогічних спеціальностей. Вчені розглядають лідерство через призму соціокультурного феномену, аналізуючи вплив конкретних соціальних та культурних контекстів. Також вивчається лідерство як процес, який можна розвивати та навчати, звертаючи увагу на його значення у професійній підготовці та розвитку відповідних навичок. Інші підходи підкреслюють важливість лідерства в особистісному розвитку, наголошуючи на самовизначенні та розвитку особистісних якостей. У контексті педагогічних спеціальностей особлива увага приділяється розумінню лідерства в межах педагогічної діяльності. Ці дослідження сприяють розширенню розуміння лідерства серед майбутніх педагогів та виявленню оптимальних підходів до розвитку лідерських якостей в їхній професійній підготовці.

У сучасному світі важливо акцентувати увагу на формуванні навичок ціннісного лідерства серед студентів педагогічних спеціальностей. Це досягається через конкретні концепції, такі як філософія, модель і стиль лідерства. Застосування цих ідей сприяє глибшому розумінню різних поглядів на лідерство та сприяє розвитку соціального лідерства в освітньому середовищі.

Філософія лідерства в цьому контексті визначається цінностями та переконаннями, які лідер може передати студентам для досягнення спільних цілей. Ця філософська основа стає фундаментом для формування ціннісних уявлень у майбутніх педагогів.

Модель лідерства, в свою чергу, представляє ідеальний стиль поведінки, фокусуючись на більш ефективних інструментах керування та росту лідера. В освітньому процесі це може виявитися в використанні передових педагогічних методик, які сприяють розвитку лідерських навичок у студентів.

Стільки лідерство конкретизується через застосування певної поведінки в реальному житті для досягнення рівня керівництва в рамках визначеної моделі лідерства. В контексті педагогічної підготовки студентів це може включати в себе активну участь у вихованні, впровадженні інноваційних педагогічних підходів та створенні відкритого та підтримуючого навчального середовища.

Отже, філософія лідерства ставить основи для формування ціннісного

лідерства серед студентів педагогічних спеціальностей, модель розкриває структуру та межі використання, а стиль характеризує конкретні дії лідера в педагогічних ситуаціях.

Для здійснення даного дослідження важливим є проведення аналізу різних видів лідерства.

Отже, з точки зору масштабу вирішуваних завдань Д. Алфімов розрізняє наступні форми лідерства:

- 1) політичний (пов'язаний із діяльністю в уряді та громадських організаціях);
- 2) соціальний (проявляється в рамках профспілкового середовища, різноманітних товариств, таких як наукові, творчі, спортивні);
- 3) побутовий (типичний для взаємодії в сімейному оточенні, учнівських колективах, студентських групах та об'єднаннях за інтересами).

В. Татенко вказує на відому класифікацію стилів лідерства за типом поведінки, яка включає такі категорії:

- 1) авторитарний;
- 2) демократичний;
- 3) ліберальний;
- 4) ліберальний;
- 5) транзакційний;
- 6) трансформаційний;
- 7) харизматичний (таб. 1.1)

Таблиця 1.1 Типи лідерства

Типи лідерства	Опис
Демократичне	Демократичні лідери враховують думку та участь групи у прийнятті рішень. Вони прагнуть до консенсусу та взаєморозуміння, сприяючи взаємодії та участі учасників групи.

Авторитарне

Авторитарні лідери приймають всі рішення самостійно, не залучаючи групу. Їм притаманна висока ступінь контролю та визначеності. Такий лідер видає вказівки і очікує їх виконання без обговорення.

Ліберальне

Ліберальний лідер пропонує учасникам групи приймати участь у процесі прийняття рішень. Цей стиль включає в себе обговорення і діалог між лідером і членами групи, і рішення приймається за участю всіх.

Трансформаційне

Цей тип лідерства орієнтований на мотивацію та надихання інших до досягнення вищих цілей. Лідери трансформаційного типу сприяють змінам і розвитку внутрішньої мотивації учасників групи.

Транзакційне

Це лідерство базується на обміні ресурсами. Лідер транзакційного типу встановлює угоди та винагороди для мотивації підлеглих.

Харизматичне

Лідерство харизматичного типу визначається привабливістю та енергією лідера. Цей лідер здатний мобілізувати та впливати на інших через свою особистість та віртуозністю в спілкуванні.

Сучасний дослідник Д. Уманський на основі експериментальних досліджень зафіксував такі типи лідерства в малих групах:

- 1) лідер-організатор;
- 2) лідер-ерудит;
- 3) лідер-ініціатор, який висуває пропозиції, що слугують початком групової дії;
- 4) лідер емоційного тяжіння, який відповідає соціометричній «зірці»;
- 5) лідер-генератор емоційного настрою групи, який впливає на груповий настрій;
- 6) лідер-умілець, кращий за інших, здатний виконати будь-яке групове завдання

[15, 17].

М. Вебер, аналізуючи аспекти лідерства, введе термін "харизма" у загальне використання. Згідно з його класичним визначенням, харизмою є одна з особистісних якостей, що вважається винятковою, і дозволяє оцінювати людину як обдаровану надзвичайними, позаземними або, принаймні, унікальними силами та властивостями, які не доступні іншим.

Харизма – це особлива якість, яка робить людину видатною та залишає неповторне враження на оточуючих. Особистість, обдарована харизмою, володіє такими рисами, які викликають велику зацікавленість і повагу, спонукаючи інших прагнути бути поруч. Ця людина визначається непередбачуваною силою, здатною інспірувати та об'єднувати навколо себе прихильників.

Харизматичний лідер викликає віру в свої можливості і здатність впливати на події. Його аура обдарованості дозволяє виглядати непохитним та майже надзвичайним в очах інших. Такий лідер не просто керує, але й стає символом, створюючи ідеї та цінності, які об'єднують групу. Зазвичай, потреба в харизматичному лідері виникає в період невизначеності або кризи, коли люди прагнуть спрямування та впевненості. Такий лідер несе в собі не лише владу, але й відповідальність перед своєю аудиторією, що відчувається як покликання вести та надихати інших на досягнення великих цілей.

Засновники психологічних теорій, такі як Е. Еріксон, З. Фрейд, Е. Фромм та інші, вважали, що у свідомості деяких людей лідер виконує роль батька,

уособлюючи "Я-ідеал" та "супер-Его" і допомагаючи подолати різні страхи та агресію. Сучасні наукові теорії акцентують увагу на дослідженні поведінки та дій лідерів, використовуючи теорії рис та поведінкові моделі для розвитку уявлення про лідерство.

У своєму есе, що датується 1970 роком, колишній директор з розвитку управління в компанії "AT&T" Роберт Грінліф висловив ідеї нового підходу до лідерства. Він пропонував переглядати філософію управління та акцентувати увагу на служінні підлеглим. Грінліф змінив традиційну ієрархію влади, підкреслюючи важливість того, щоб лідери спрямовували свої зусилля на задоволення потреб та цінностей своїх команд.

Він розрізняв лідерів, які ставлять свій власний інтерес на перше місце, від тих, хто в першу чергу прагне служити іншим.

У сучасному лідерстві визначено кілька різновидів лідерів, кожен з яких відзначається унікальним підходом та способами впливу на своє оточення.

По-перше, лідер-прапорносець визначається як особа, яка несе у собі своєрідне бачення дійсності та ідеї, які не тільки привертають увагу, але й викликають зацікавленість мас. Такий лідер є каталізатором новаторських думок і часто виступає ініціатором позитивних змін.

Лідер-служитель, з іншого боку, визначається своєю здатністю служити і виражати інтереси своїх послідовників. Він активно враховує переконання та прагнення своєї команди, щоб спрямовувати її зусилля у досягненні спільних цілей. Такий лідер демонструє велику рівність і емпатію, що встановлює злагоджений та довірливий відносини в колективі.

Лідер-торговець зближується з іншого боку, володіючи вмінням переконливо презентувати свої ідеї та ефективно впливати на інших. Цей тип лідера важливий для досягнення консенсусу та залучення інших до спільних проєктів. Він має виняткові комунікативні навички та вміє підтримувати свої переконання.

Не менш важливий у ряду лідерських типів є лідер-пожежник, який

спрямовує свою увагу на вирішення нагальних суспільних проблем та реагує на актуальні вимоги часу. Такий лідер активно залучається до вирішення гострих питань та володіє стратегічним мисленням.

Важливо визначати різновиди лідерів, оскільки кожен із них привносить унікальність у лідерську динаміку, а їхнє взаємодією може бути основою для створення сильного та високоефективного лідерського колективу. В реальному житті люди часто об'єднують ці риси в різних комбінаціях.

Лідерство — це справа розуму, надійності, гуманності, мужності та дисципліни... Опертя лише на інтелект призводить до непокірності. Прояв гуманності, сам по собі, призводить до слабкості. Покладання лише на довіру, призводить до глупоти. Залежність від сили мужності, призводить до насильства.

Надмірна дисципліна та суворість командування, призводять до жорстокості. Коли у когось є всі п'ять чеснот, кожна з яких відповідає своєму призначенню, тоді він може бути лідером. Цзян Лінь у поясненнях до Сунь-цзи, «Мистецтво війни». [21, с. 143-150].

Думки Цзян Лінь можна розкрити так:

- **Розум:** Лідер повинен мати інтелектуальні здібності для аналізу ситуацій та прийняття обґрунтованих рішень.
  - **Надійність:** Лідер повинен бути надійним і вірним своїм обіцянкам, щоб здобути довіру співробітників.
  - **Гуманність:** Гуманність вказує на спроможність лідера проявляти турботу та розуміння до інших, але Цзян Лінь попереджає, що надмірна гуманність може вести до слабкості.
  - **Мужність:** Лідер повинен мати силу характеру та визначеність для прийняття важливих рішень та керування групою.
  - **Дисципліна:** Дисципліна важлива, але надмірна суворість може перетворитися на жорстокість.
- Лідер, що об'єднує ці різноманітні якості, виступає важливим прикладом для своєї групи, стимулюючи її до досягнення спільних цілей. Його внутрішня сила

та висока моральність створюють тверду основу для успішного лідерства. Таким чином, розум, надійність, гуманність, мужність та дисципліна взаємодоповнюють один одного, сприяючи не лише досягненню поставлених завдань, але й забезпечуючи стійкість та взаєморозуміння в колективі. Такий лідер стимулює своїх підлеглих, не лише словами, але й своїми діями, будуючи позитивний робочий клімат та сприяючи успішній роботі команди в цілому.

Хоча у більшості довідкової літератури терміни "лідерство" і "лідер" розглядаються як схожі за значенням, але деякі джерела вказують на те, що лідерство є більш широкою та глибокою концепцією, ніж лідер. Лідер, за цим розумінням, є особою, яка проявляє лідерські якості та може впливати на інших для досягнення спільних цілей, висловлюючи свої власні лідерські якості та вміючи ефективно керувати групою.

У більшості довідкових джерел терміни "лідер" і "керівник" часто вважаються взаємозамінними, але існують точки зору, що вказують на різницю між ними поняттями. За цим розумінням, лідер — це особа, яка проявляє лідерські якості та може впливати на інших для досягнення спільних завдань, виражаючи при цьому свої особисті лідерські якості та вміючи ефективно керувати групою.

Керівництво охоплює різноманітні аспекти, враховуючи різні виміри та аспекти успішного управління та співпраці в колективі.

Різниця між "лідером" і "керівником" полягає в тонкості підходу та фокусі. Лідер акцентує на особистих якостях, вдосконаленні команди через власний приклад і надихає інших до самовдосконалення. З іншого боку, керівник частіше ставить акцент на організаційних завданнях, ефективному веденні групи та досягненні конкретних цілей. Лідер може бути природженим вождем, тоді як керівник може виникнути внаслідок призначення на певну посаду або ролі. Подібної думки притримувався й Б. Д. Паригін.

Б. Д. Паригін визначає різницю між лідером і керівником, існуючими у контексті лідерства та керівництва. За його словами, лідер — це особистість, що володіє природженими лідерськими якостями та надихає інших своїм прикладом, орієнтованим на розвиток команди та досягнення загальних цілей. З

іншого боку, керівник — це особа, що здебільшого фокусується на ефективному веденні групи, організаційних завданнях і досягненні конкретних результатів.

- Лідер в основному здійснює регуляцію неофіційних відносин у групі, в той час як керівник управляє головним чином офіційними відносинами.

- Лідерство - це явище, характерне для системи міжособистісних (психологічних) відносин, у той час як керівництво - феномен, властивий системі соціальних (громадських) відносин.

- Лідерство виникає стихійно, а керівництво - організовано.

- Для появи або зміни лідерства не існує яких-небудь офіційно прийнятих процедур, в той час як для появи і зміни керівництва такі процедури існують.

- Явище лідерства менш стабільно і більш динамічно, ніж явище керівництва. Лідер може з'являтися і змінюватися в групі часто, в той час як керівник з'являється і змінюється набагато рідше.

- Керівник, впливаючи на групу та її членів, користується системою офіційно закріплених за ним прав і відповідних санкцій, у той час як лідер ні правами, ні офіційними санкціями не розташовує.

- Процес прийняття рішень керівником набагато більш складний у процедурному відношенні, ніж процес прийняття рішень лідером.

- Сфера проявів лідерства і діяльності лідера - це в основному мала група, в той час як область проявів діяльності керівника виходить за межі малої групи. [33, с.43].

Виходячи з вищезазначеного можна сміливо зазначити, що «лідерство» - психологічний феномен, а «керівництво» - соціальний. Тобто поняття «лідер» - ширше, ніж «керівник». Керівників призначають, а лідерами стають.

Сучасне уявлення про керівництво включає в себе владу особи встановлювати офіційні завдання для своїх підлеглих та вимагати їх виконання.

Це право випливає з повноважень лідера, які визначають його компетенцію в межах формальної організації. Керівництво не обмежується лише виданням директив; це також здатність надихати та мотивувати колектив досягати

спільних цілей. Лідер виступає посередником між верхівкою управління та робітниками, забезпечуючи ефективний обмін інформацією та координацію. Керівництво включає не лише формальні обов'язки, але й формування позитивної корпоративної культури та підтримку особистісного і професійного розвитку співробітників. Ефективний лідер враховує як офіційні, так і неофіційні аспекти управління для досягнення гармонійного функціонування організації.

Керівник чи особа, яка здійснює вплив, також передбачає ефект свого впливу на поведінку виконавця. Донедавна переважала думка, що між поняттями «керівництво», «лідерство» та «влада» немає істотних відмінностей, оскільки особа, наділена повноваженнями здійснювати керівні функції, автоматично вважається лідером колективу і має владу над підлеглими. Однак на практиці ці три складники управлінського впливу не обов'язково зосереджуються в одних руках. Якщо керівництво полягає у праві особи давати офіційні доручення та розпорядження підлеглим і вимагати їх виконання, то реальна влада залежить від особистих якостей та ситуації, в якій перебуває керівник [16].

Таким чином, Виділяється різниця між офіційним керівництвом, яке виражається в праві видачі доручень та розпоряджень, та реальною владою, яка залежить від особистих якостей керівника і конкретної ситуації.

Мотивація - це динамічний процес, спрямований на активацію себе та інших для досягнення особистих та організаційних цілей. Характер мотиваційного процесу визначається індивідуальними якостями людей, такими як точність, наполегливість і сумлінність.

В українському педагогічному енциклопедичному словнику мотивація – система мотивів, або стимулів, яка спонукає людину до конкретних форм діяльності або поведінки. Які мотиви можуть виступати: уявлення й ідеї, почуття й переживання, що виражають матеріальні або духовні потреби людини. Одна й та сама діяльність може здійснюватися з різних мотивів. Значення мотивів для поведінки, діяльності й формування особистості дитини дуже велике. Завдання педагога – виховання правильної мотивації в дітей [4, с.45].

Мотиваційне джерело людської поведінки вважалось виключно

розумовим, свідомим та вольовим. Відкидались можливість пояснення поведінки людини зовнішніми силами, такими як вплив зовнішнього середовища чи стан тіла. Проте визнавалося, що іноді розумні дії можуть бути ускладнені спалахами емоцій і пристрастей. У той час поведінка тварин розглядалася як невольна, нерозумна і піддана темним, несвідомим силам, що виникають з природних законів, органічних потреб та інстинктів.

Суттєвий внесок у створення та розвиток теорії мотивації зробили українські вчені. Так, М. Вольський уважав за необхідне поліпшувати фізичні, моральні та інтелектуальні умови існування людини. Г. Цехановецький виступав проти узагальнень Адама Сміта стосовно поведінки людей «економічних осіб». Він підкреслював, що багато людей намагаються поліпшити своє становище не тільки завдяки власній праці, а й за рахунок інших. М. Туган-Барановський одним з перших у світі розробив чітку класифікацію потреб, виділивши п'ять їх груп: 1) фізіологічні; 2) статеві; 3) симптоматичні інстинкти та потреби; 4) альтруїстичні; 5) потреби практичного характеру. [9]

Мотивація виникає внаслідок взаємодії обставин і особистісних рис людини. Це внутрішнє побудоване на взаємодії зовнішніх умов і внутрішніх особистісних аспектів.

Адаптивність - це природжена та набута здатність до адаптації, тобто пристосування до всієї багатоманітності життя при будь-яких умовах. В якості суттєвого компоненту адаптаційних можливостей людини можна розглядати поняття особистісного адаптаційного потенціалу, який характеризує рівень розвитку взаємопов'язаних психологічних характеристик, що найбільш значущі для регуляції психічної діяльності й процесу адаптації, і зумовлює величину діапазону факторів зовнішнього середовища, до яких організм може пристосуватись [23, с. 76].

Можливості адаптації особистості, включають різноманітні аспекти, такі як інстинкти, темперамент, конституція, емоції, інтелектуальні здібності та стан здоров'я. Також високий або нормальний рівень адаптивності виявляється у благоприятних психофізичних характеристиках, працездатності, витривалості,

стресостійкості та гармонії між психікою і фізичним станом. Важливо враховувати, що рівень адаптивності може змінюватися під впливом виховання, навчання, умов життя та інших факторів. Особистісні особливості, цінності, цілі та потреби впливають на успішність адаптації у реальному житті.

Основні аспекти адаптивності включають:

- **Гнучкість:** Здатність легко змінювати свої методи та підходи відповідно до нових вимог чи змін у ситуації.
- **Активність:** Здатність виявляти ініціативу та вибирати стратегії, спрямовані на ефективне функціонування в нових умовах.
- **Резервність:** Можливість амортизувати негативні впливи змін та зберігати оптимальну продуктивність.
- **Відкритість до навчання:** Бажання та здатність вчитися новому досвіду та використовувати отримані знання для удосконалення своїх стратегій.
- **Реактивність:** Здатність швидко реагувати на зміни в навколишньому середовищі та адаптуватися до нових умов.

Самодисципліна - це здатність контролювати та регулювати власну поведінку, проявляючи повний самоконтроль. Це означає вміння вчиняти дії незалежно від власних бажань та емоційного стану.

Науковці виділяють два основні аспекти, що впливають на самодисципліну: емоції та час. Лідери повинні контролювати свої емоції, зважено реагувати на дії інших, сприймати різні думки [25, с.43-45].

Якщо люди вирішують розвивати самодисципліну, вони обирають між двома напрямками: постійним самовдосконаленням та розвитком або вибором шляху без обмежень і надмірних зусиль. Перший варіант сприяє особистісному зростанню, тоді як другий призводить лише до визнання втрачених можливостей та марнування часу.

Самодисциплінованою є людина, яка:

1. Дотримується режиму і виконує завдання без зайвих відволікань.
2. Зберігає емоційний контроль у стресових ситуаціях.

3. Має високий рівень внутрішньої мотивації та самоконтролю.

4. Спроможна приймати відповідальність за свої дії та вирішувати завдання.

Перше філософське узагальнене зображення структури історичного типу особистості, яка визначає свою поведінку, прислуховуючись до свого «внутрішнім голосу», а не бездумно дотримуватись вказівок ззовні, дав І. Кант.

«Самодисципліна», «самовладання», «здатність бути паном самому собі» ключові поняття кантівського етичного словника. Але найважливіша висунута І.

Кантом категорія, що проливає світло на проблему особистості - автономія. Вона має двоякий зміст, означаючи, з одного боку, просто незалежність стосовно чогось, а з іншого боку - самозаконність. Це поняття передбачає введення максими в принцип, коли визначене правило поведінки (за Кантом "максимум чинку») людина задає собі сама раз і назавжди.

При цьому на роль принципів можуть претендувати далеко не всі правила поведінки, а лише ті з них, що піддаються нормативному узагальненню. Існує лише один тип визначених норм, дійсних для всіх часів - найпростіші вимоги моральності («не брешти», «не кради», «не чини насильства») і ін. Їх людина і повинна, насамперед, ввести у свій власний безумовний імператив поведінки

[45]

Лідерство - це розумне та обдумане використання влади для досягнення стратегічних цілей. Лідер не лише направляє дії інших, але й є прикладом самодисципліни та самовладання.

Емпатія грає ключову роль у лідерстві і є важливою лідерською якістю.

Емпатія означає здатність розуміти та відчувати емоції, потреби та перспективи інших людей. У лідерстві це означає здатність ставитися до учасників команди з розумінням, співпереживанням і врахуванням їхніх почуттів. Також це допомагає лідеру створювати позитивну робочу обстановку. Вона сприяє побудові довіри в колективі, адже члени групи відчують, що їхні почуття та потреби розуміють та цінують.

Лідерство на основі емпатії також виявляється у здатності мотивувати та

впливати на команду. Лідер, що розуміє особисті цілі та мрії своїх підлеглих, може створювати стратегії, які сприяють спільному успіху.

Отже, формування лідерських навичок у майбутніх фахівців розуміється як процес, що не включає примусовий зовнішній вплив на особистість студентів.

Замість цього, створюються умови в освітньому середовищі вищої школи для розвитку, самовдосконалення та залучення студентів до лідерської діяльності.

Цей процес дозволяє об'єднувати формовані лідерські навички в особистісні характеристики студентів, такі як керівництво, мотивація, самодисципліна, адаптивність та емпатію. Ці особистісні якості повинні знаходити відображення у вчинках, поведінці та діяльності майбутніх фахівців.

1.2. Значення ціннісного лідерства у вищому навчальному закладі

Поміж численних викликів вітчизняної освіти видатні педагоги вкладали особливі зусилля у вирішення проблеми формування ціннісного лідерства серед студентів. Виховання духовних та моральних цінностей у майбутніх фахівців розглядалося як важлива складова їх особистісного розвитку. Інтерес дослідників до цієї теми пояснюється її ключовим значенням для формування життєвого підґрунтя молодого покоління. Розглядаючи проблему виховання ціннісного лідерства серед молоді, слід звертати увагу на історико-педагогічні аспекти цього питання.

Цінності є основоположними уявленнями про важливе та значуще в житті конкретної особи, організації чи суспільства. Зазвичай те, що людина вважає цінним, отримує визнання від інших. Цінності можуть бути пов'язані з етикою, мораллю, культурою чи соціальними питаннями і визначають базу для прийняття рішень та напрямку діяльності. Вони відображають глибокі переконання та цілі лідера, віддзеркалюючи його внутрішній світ. Важливо розуміти, що цінності мають конкретний, матеріальний зміст. Справжні цінності, такі як свобода чи справедливість, реалізуються у різних індивідуальних, сімейних та суспільних практиках, які складають основу для існування та функціонування соціальних інституцій.

Лідер, який керується цінностями, розуміє, що його особисті переконання є ключовим принципом для тих, на кого він впливає. Такий лідер може чітко визначити свої цінності та усвідомлює, як вони впливають на процеси прийняття рішень та спілкування з іншими. Важливою рисою є готовність відкрито приймати інші цінності та розглядати різноманітні точки зору. Це дозволяє лідеру встановлювати взаємини з різними людьми та групами, які можуть мати власні, відмінні погляди.

Розуміння важливості цінностей у лідерстві сприяє формуванню більш справедливого та гідного світу, де лідери діють не тільки на свою користь, але й на благо всіх.

Лідер, який керується своїми цінностями, завжди бере до уваги свої особисті переконання під час ухвалення рішень. Він усвідомлює, що правильність дій полягає в їх відповідності його внутрішнім переконанням і моральним стандартам.

Зазвичай, коли ми говоримо про будь-яку цінність, ми розуміємо, що це має важливе значення не лише для нас особисто, а й для інших людей. З певного погляду цінності завжди є спільними. Тому найбільш успішні лідери ті, чий цінності співпадають із загальними цінностями — чи то груповими, чи суспільними. Лідер не лише віддзеркалює свої цінності, але й намагається знаходити спільні точки зору з іншими людьми та групами. Це сприяє об'єднанню людей навколо конкретної мети.

С. і Т. Кучмарські розробили концепцію ціннісного лідерства, в якій вони стверджують, що лідерство – це процес, що дозволяє продемонструвати лідерські здібності не лише конкретної обдарованої особи, але й всіх членів групи. Їхню модель лідерства ґрунтується на двох основних положеннях.

1. Лідер впливає на становлення і розвиток норм і цінностей як окремих осіб, так і групи загалом. Члени групи спостерігають, обговорюють, аналізують і по-своєму інтерпретують усі вчинки і слова лідера. Тому лідери повинні усвідомлено використовувати власний вплив для встановлення певних групових цінностей.

2. Найбільш ефективно ціннісне лідерство засвоюється в процесі діяльності і практичної взаємодії індивідів, тому міжособистісні відносини мають бути доєднані розвиненими, а групове оточення – відкритим, щоб надавати можливість соціально зростати і розвивати в собі лідерські якості не тільки визнаному лідерові, але й усім членам групи[25].

Ціннісне лідерство в університеті має велике значення, визначаючи не тільки його розвиток, але й впливаючи на цінності серед студентів і персоналу. Лідер, який встановлює ціннісні пріоритети, керує напрямком освітнього процесу та формує загальний характер та атмосферу в університеті.

Одним із ключових аспектів є формування освітніх цінностей, що включає підтримку громадянської позиції, розвиток критичного мислення та акцент на етичних аспектах. Лідерство на основі ціннісних принципів також сприяє розвитку лідерських якостей серед студентів та формує культуру толерантності та поваги до різноманітності.

Ціннісний лідер сприяє високому рівню моральності, підвищує рівень чесності в університетському середовищі. Важливо також відзначити вплив на інклюзивність та створення атмосфери, де всі учасники університетської спільноти відчують себе важливими.

Ціннісне лідерство також позитивно впливає на психологічне благополуччя студентів та персоналу, забезпечуючи їм відчуття визнання та важливості їхніх цінностей. Узагальнюючи, ціннісне лідерство в університеті визначає основи для розвитку етичної, толерантної та лідерської освіти, що впливає на формування культури та успішність університетської спільноти.

Тестування відіграє значущу роль у визначенні лідерського потенціалу. Навіть при різних поглядах на його ефективність, використання тестів може забезпечити важливу, хоча й неповну, інформацію щодо студентів. За допомогою тестування можна виявити ключові аспекти їх навичок та здібностей, що є важливим кроком у визначенні їхнього лідерського потенціалу. Такий підхід сприяє створенню ефективної системи розвитку лідерів серед студентів. Декілька наукових досліджень, присвячених оцінці лідерських навичок

особистості, рекомендують використовувати тести, які стосуються ключових аспектів студентського життя, таких як навчання, наукова діяльність, емоційно-особистісний розвиток, організація дозвілля та побут. За їхніми дослідженнями, тести для визначення лідерів повинні бути комплексними, орієнтованими на виявлення мотивації та інтересів студентів, їхніх комунікативних здібностей та навичок управління, а також враховувати їхній досвід участі в громадських заходах.

Система навчання майбутніх лідерів повинна охоплювати два основних напрямки. З одного боку, це формування навичок, необхідних для практичної діяльності в сфері управління, що включає в себе розвиток аналітичних, комунікативних та організаторських здібностей. З іншого боку, важливо акцентувати увагу на особистісному розвитку, виховуючи здатність до самовдосконалення, самоорганізації, самодисципліни, аналізу та самооцінки результатів діяльності. Це не лише допомагає студентам освоювати необхідні навички для успішного управління, але й сприяє розвитку особистісних якостей, які сприяють ефективному лідерству.

М.Гриньова, аналізуючи лідерські якості членів студентського самоврядування, визначає їх як сукупність характеристик особистості, що допомагають їй займати лідерські позиції у групі. Ці якості проявляються, насамперед, в організаторських здібностях, умінні здійснювати значний вплив на поведінку і настрій людей, бути прикладом для наслідування [42, с.67].

У своїх дослідженнях К.Потопа, Л.Шигапова підтримують думку М.Гриньової, підкреслюючи, що складність функціональних обов'язків учителя передбачає високий рівень розвитку лідерських якостей, організаторських здібностей учителів, і саме студентське самоврядування створює можливості для їх становлення [46, с.78]. Вчений стверджував, що структура студентського самоврядування у вищій освіті є важливим засобом розвитку організаторських здібностей майбутніх педагогів. Активна участь студентів у самоосвіті та самовихованні через їхню участь у самоврядуванні сприяє успішній адаптації особистості до норм, правил і традицій, а також розвиває навички

міжособистісного і професійного спілкування. Цей процес позитивно впливає на готовність майбутнього вчителя до ефективного вступу в сферу педагогічної діяльності.

Лідер - це не лише той, хто здатен якимось чином збирати інших навколо себе. Поняття лідерства не полягає у вигляді популярності, а в здатності служити відмінним прикладом. Справжнє лідерство означає свідоме відчуття етичної відповідальності бути прикладом для інших та позитивно впливати на них, сприяючи постійному самовдосконаленню і очищенню суспільства. Таким чином, лідерство не обов'язково передбачає керівництво конкретною групою, підрозділом чи державою. Справжній лідер візьме на себе відповідальність за обрання правильного шляху і вміє надихати інших на позитивні зміни.

Підґрунтям для прояву лідерства у майбутніх вчителів є сукупність таких якостей, як: товаришність, активність, ініціативність, наполегливість, самовладання, працездатність, спостережливість, організованість, самостійність, уміння переконувати, рішучість, ерудованість, впевненість у собі, емоційна привабливість, уміння налагоджувати позитивну атмосферу в колективі [41].

Сучасні рекомендації щодо основних завдань виховання є надзвичайно актуальними. Вони включають у себе створення основ для формування лідерських навичок через сприяння доброму, справедливості, рівності, правди, честі та людяності. Важливо також створювати сприятливу трудову атмосферу в сім'ї, залучати дітей до світу знань через народні казки, пісні, прислів'я, приказки, думки, лічилки і т.д. Турбота повинна охоплювати розвиток відчуттів і сприймань дитини, а також гарантувати її всебічний розвиток та освоєння рідної мови та базових знань про довкілля. Залучення дітей до активної участі в народних традиціях, звичаях та обрядах сприяє формуванню національної свідомості і самосвідомості, а також розвитку характеру та лідерських якостей.

Дуже цікавим є американський досвід у сфері формування та розвитку лідерських якостей. Кількісні монографії американських авторів з проблем лідерства, а саме взаємовідносини лідера і послідовників, діяльності лідера у групі пояснюється сформованою в 70-х роках ХХ ст. у США тенденцією

переходу від індивідуальних цінностей до цінностей організації. З 80-х років лідерство стає предметом соціологічних, психологічних та економічних дисциплін, досліджуються шляхи і способи розвитку лідерських якостей особистості. Виникає ціла «філософія» лідерства. Останніми десятиліттями здійснюються спроби створити комплексні моделі розвитку лідерства, синтезувати досягнення колишніх теорій та подолати їхню обмеженість. Подібній проблематиці присвячено роботи американських дослідників Р. Бэйлза, Е. Айзенберга, Г. Сімза та П. Лорензі, П. Коестенбаума [53, с.5-6].

Отже, ціннісні лідерські навички визначаються як ключові принципи формування лідерського стилю та взаємодії між лідером і командою. Це не лише умови для розвитку лідерських вмінь у педагога, але й фундамент для встановлення моральних стосунків у команді. Важливо акцентувати на тому, що розвиток ціннісних лідерських навичок є ключовим аспектом в освітньому процесі, сприяючи вихованню сильних та етичних лідерів у студентському оточенні.

На думку В. Ягоднікової, лідерські якості – це риси особистості, які забезпечують ефективне лідерство, а саме: індивідуально-особистісні й соціально-психологічні особливості особистості, що впливають на групу і приводять до досягнення мети [56, 17].

Дослідниця виокремила такі компоненти лідерських якостей, які забезпечують ефективне лідерство учнівської молоді:

- 1) мотиваційний (упевненість у собі, потреба в досягненні, прагнення до самоствердження та самореалізації);
- 2) емоційно-вольовий (урівноваженість, емоційно-позитивне самопочуття, наявність вольових якостей);
- 3) особистісний (вплив на інших, оригінальне, творче мислення, комунікативні та організаторські здібності);
- 4) діловий (уміння приймати правильне рішення в непередбачених ситуаціях, готовність брати на себе відповідальність, знання, уміння та навички організаторської роботи) [67, 234].

Вітчизняний освітній процес охоплює в собі нові реформи та передові технології, які успішно впроваджуються та реалізуються, особливо в контексті розвитку лідерства в вищих навчальних закладах.

Лідерство, як феномен, який притаманний всьому суспільству, активно вписується в освітній простір, набуваючи своєї унікальної динаміки в цьому середовищі. Сучасна реформована вища школа стає неможливою без активної участі та визначеної ролі як педагога-лідера, так і студента-лідера.

Лідерство у вищій освіті визначається не лише позицією викладача, але й активністю студентського середовища. Студентське лідерство може проявлятися в організації подій, впливі на навчальний процес та участь в громадському житті університету. Така взаємодія сприяє створенню динамічного та стимулюючого оточення для навчання та особистісного розвитку студентів.

Зокрема, в контексті формування лідерських навичок в навчальному процесі, загальнолюдські ціннісні орієнтації визначають підґрунтя для розвитку студентського лідерства. Студенти, сприймаючи ці цінності як важливий компонент свого особистісного зростання, здатні стати не лише успішними в академічному плані, але й виявити себе як ефективні лідери в майбутньому.

Зазначені цінності стають фундаментом для побудови відповідального, соціально заангажованого лідера, здатного вирішувати завдання не лише особистого зростання, а й сприяти розвитку оточуючого його оточення. Виховання лідерських якостей, таких як стратегічне мислення, емпатія та здатність до співпраці, визначається високою цінністю загальнолюдських ціннісних орієнтацій в освітньому середовищі. Цей підхід сприяє формуванню студентів не лише як фахівців у своїх галузях, але й як лідерів, готових приймати виклики та впливати на позитивний розвиток суспільства. Таким чином, загальнолюдські цінності стають важливим елементом для формування майбутніх лідерів, спроможних приносити позитивні зміни в світі навколо.

Аналізуючи ціннісні орієнтації колективу та індивідуальні ціннісні орієнтації студента, акцентуючи увагу на формуванні лідерських навичок, важливо враховувати думку дослідника А. Шемішурини щодо необхідності

розвивати ці цінності у колективі за допомогою морального розвитку майбутніх фахівців. Зазначається, що в колективі вирішальне значення має формування уявлень про власне "Я", установки на справедливість, сміливість і доброту, які є ключовими аспектами лідерства. Висвітлюючи основні цінності, автор підкреслює, що вони мають бути в центрі уваги для студентів, сприяючи їхньому вихованню та формуванню лідерських навичок через розвиток особистісного потенціалу. Такий підхід може визначати успішність студентів не лише у навчальному процесі, але й у подальшій лідерській діяльності.

Педагог має ключову роль у формуванні лідерських якостей у студентів, сприяючи їхньому особистісному та професійному розвитку. Для цього важливо враховувати кілька аспектів:

- **Стимулювання самовираження:** Педагог повинен створювати сприятливий клімат, де студенти відчують свободу висловлювати свої ідеї та думки. Активна участь у дискусіях, проєктах та ініціативах допомагає розвивати в них впевненість та вміння керувати іншими.
- **Поширення відповідальності:** Педагог повинен підтримувати студентів у прийнятті відповідальності за свої дії та рішення. Це може бути здійснено через делегування завдань, власний приклад та підтримку їхніх ініціатив.
- **Розвиток комунікативних навичок:** Комунікація є ключовою частиною лідерства. Педагог має стимулювати студентів до вивчення ефективних комунікативних стратегій, включаючи

слухання, висловлювання власних думок та будівництво конструктивних діалогів.

- Надання можливостей для лідерського досвіду: Педагог може створювати сценарії, де студенти можуть взяти на себе лідерські ролі, наприклад, керувати груповими проектами чи організувати події. Це допомагає їм отримати практичний досвід та розвивати вміння приймати стратегічні рішення.

- Підтримка розвитку особистісних цінностей: Педагог повинен допомагати студентам визначити власні цінності та переконання, що є основою для формування автентичного лідерства. Важливо підкреслювати етичні принципи та відзначати зв'язок між особистісними цінностями та лідерською практикою.

Загальний підхід педагога до формування лідерських якостей у студентів

повинен бути комплексним та спрямованим на підтримку різних аспектів їхнього розвитку. Це створює не лише фахівця, але й витривалого та етичного лідера, готового приймати виклики сучасного світу. Лідерство – це ключовий метод культури педагогічного менеджменту, тому феномен лідерства висвітлено у двох аспектах: як процес ефективного управління навчально-виховною діяльністю і як інтеграційну якість педагога, яка впливає і забезпечує ефективність даної діяльності.

У контексті діяльнісного підходу лідерство виступає як альтернатива звичайній системі директивного управління навчально-виховним процесом.

Головна мета лідерства в діяльності педагога – це поліпшення системи педагогічної взаємодії, тобто здатність вчителя не дивитися на наслідки, а вміти аналізувати причини. Лідерство сьогодні як протилежність авторитарній владі та примусу і постає у вигляді вміння переконувати, а не примушувати до певних дій [73, с. 136-140].

Високий рівень комунікативної компетентності та розвинуті комунікативні вміння студентів у вищому навчальному закладі формуються шляхом практичного моделювання різноманітних ситуацій, таких як ділові

індивідуальні бесіди, дискусії, переговори, наради та обговорення професійних питань. Важливою складовою цього процесу є об'єктивна самооцінка власних здібностей та вивчення невербальних засобів спілкування, таких як міміка, жести та інтонація, а також їх ефективне використання у спілкуванні.

У даному контексті, тренінгові заняття стають переважаючими психолого-педагогічними інструментами для формування комунікативних умінь студентів. Виявленням сформованості цих умінь під час тренінгових занять слугує ряд зовнішніх ознак. Серед них важливо виділити активність, ініціативність та наполегливість студентів під час комунікативної діяльності. Також важливими є їх навички нестандартного розв'язання комунікативних ситуацій, здатність аргументовано обґрунтовувати оптимальність своїх рішень, толерантне ставлення до думки співрозмовників, а також вміння легко та швидко налагоджувати міжособистісні контакти. Адекватна самооцінка результатів власної діяльності також вважається важливим показником сформованості комунікативних умінь студентів, особливо тих, які мають стати майбутніми менеджерами.

Отже, формування лідерських навичок та ціннісного лідерства в навчальному закладі є ключовим елементом розвитку студентської громади та підготовки майбутніх лідерів. Цей процес спрямований на розкриття потенціалу кожного учня, розвиток його особистісних якостей та формування відповідального та етичного лідера.

Важливо розуміти, що лідерські навички не обмежуються лише управлінськими аспектами, але також включають в себе вміння взаємодіяти з оточуючими та вести їх до досягнення спільних цілей. Інтеграція цінностей у лідерські якості формує сильний фундамент для створення позитивного впливу на спільноту.

У навчальному закладі студенти мають можливість взяти участь у різноманітних активностях, спрямованих на розвиток їхніх лідерських навичок. Це може включати в себе участь у студентських організаціях, волонтерських проєктах, тренінгах з розвитку особистості та лідерства. Ключовим аспектом

цього процесу є відповідальність вихователів та викладачів за створення позитивної та стимулюючої атмосфери. Вони повинні надавати можливості для самовираження, підтримувати ініціативи студентів та вислуховувати їхні ідеї.

Однією з ключових складових формування ціннісного лідерства є виховання етичних принципів. Студенти повинні розуміти важливість інтеграції моральних цінностей у свою лідерську практику, а також розвивати навички етичного прийняття рішень. Важливо також підкреслити значення командної роботи та співпраці у формуванні лідерських навичок. Здатність працювати разом, розуміти потреби інших та вирішувати конфлікти є важливими компонентами успішного лідера.

Загалом, формування лідерських навичок та ціннісного лідерства в навчальному закладі є багатограним процесом, який вимагає планування, участі викладачів та студентів, а також впровадження практичних інструментів для розвитку особистісних та колективних лідерських здібностей.

Педагоги, керуючи процесом навчання, повинні акцентувати увагу на розвитку не лише когнітивних, а й емоційних та соціальних навичок у здобувачів освіти. Створення навчального середовища, яке сприяє розвитку лідерських якостей, включає в себе розбудову комунікативних здібностей та підтримку оточуючих. Це допомагає молоді формувати не лише високий рівень освіти, але й стати активними учасниками суспільства, здатними до творчого та самостійного мислення. Такий підхід сприяє вирощуванню нового покоління лідерів, здатних не лише розуміти світ, але й впливати на нього позитивним чином.

Р. Л. Морріл наголошує на тому, що лідерство визначає усі аспекти нашого суспільства, надає багато прикладів лідерів і дозволяє розглядати управлінські "експерименти". Проте існуючі теорії лідерства сьогодні не є закріпленими назавжди, оскільки треба враховувати постійні зміни у світі, де ми існуємо.

Автор пропонує поняття "ексцентриситети лідерства" - унікальності та оригінальності у лідерстві. У заключенні автор цього дослідження відзначає, що критичне ставлення до існуючих моделей лідерства є ключем до їхнього

успішного втілення.

Стратегія реформування системи вищої освіти визначено як чітко орієнтована на встановлення ustalених цілей, що стануть основою лідерського напрямку для майбутньої молоді. У практичному плані ця проблема виражається через акцент на розвиток лідерських навичок та формування лідерського підходу серед студентів вищих навчальних закладів. Особливу увагу слід звертати на виховання не лише основ лідерства, але й специфічних лідерських якостей, які будуть важливі в їхньому подальшому професійному розвитку. У контексті освітнього процесу важливо також підкреслити, що формування лідерських якостей в студентів є ключовим елементом в сучасній освітній системі, сприяючи розвитку креативності, інновацій та здатності до самовираження, що відповідає вимогам сучасного суспільства.

1.3. Психологічні сторони формування навичок піннісного лідерства

У контексті сучасних трансформацій у суспільстві України акцентується на необхідності активності та здатності самореалізації кожного індивіда в різноманітних сферах його діяльності та комунікації. Особлива увага приділяється аспектам формування лідерських якостей особистості в процесі освітньо-виховного процесу. У зв'язку з цим зростає важливість високих вимог до психологічної науки, що має на меті допомагати кожному членові суспільства ефективно визначати життєві цілі, реалізовувати власний потенціал і долати труднощі особистісного становлення та розвитку. Цей процес вимагає високої грамотності і відповідальності від індивідів, що визначається складністю сучасного соціокультурного середовища.

Ця проблема, хоч і вивчена у наукових дослідженнях, залишається актуальною й на сучасному етапі. Події, що розгортаються в різних сферах громадського життя, мають вагомий вплив на особистість, визначаючи її простір і внутрішній стан. Зазначена динаміка впливає на формування і розвиток індивіда, формуючи його сприйняття себе та оточуючого світу.

Бажання до самовдосконалення є вродженим для всього людства. У кожній особистості є свої мотивації для прагнення до змін в собі. Проте першим і найважливішим кроком у цьому процесі є прийняття себе таким, яким ти є, з усіма своїми перевагами і недоліками. Важливо полюбити себе і бути відвертим у відношенні до власної особистості. Тільки в такому контексті розвиток і самовдосконалення набувають сенсу. Любов до себе передбачає високі стандарти і вимогливість до свого власного "я".

Якщо активно працювати над самовдосконаленням та намагаєтесь досягти ідеалу, то особистість буде розвиватися. У протилежному випадку, не докладаною зусиль не буде ніякого результату, а саме особистісних якостей.

Образ таких людей можна найточніше висловити через роман "Сто років самотності" від колумбійського письменника Габрієля Гарсія Маркеса. У цій історії родина переживає безліч змін, проте завжди опиняється під впливом зовнішніх сил, втрачаючи свою особистісну самотність.

Проте, нерозвинені особистісні якості можуть виявлятися не лише у фантастичних героїв, але й у повсякденному житті. Особистість формується під впливом культури та цінностей суспільства і включає в себе якості, з якими людина народилася, а також ті, які вона здобуває протягом свого життя.

«Хороший лідер – це той, кому дістається трохи більше, коли мова йде про відповідальність, і трохи менше, коли доходить до подяки», - це слова Джона Максвел, американського автора, оратора та експерта з питань лідерства.

Кожна особа може проявити лідерські якості, і чи ці якості розвиваються, головним чином залежить від оточення та взаємодії з іншими людьми. Процес розвитку цих якостей можна прослідкувати на різних етапах життя, таких як дитячий садок, школа, університет, робота, сімейне життя та інші. Таким чином, оточення та соціальний контекст відіграють важливу роль у формуванні лідерських здібностей.

Ральф Стогділ, зробивши огляд більше ніж 100 досліджень, виокремив найважливіші лідерські якості:

- інтелектуальні здібності, розум;

- владність і переваги над іншими; упевненість у собі;
- енергійність, активність, професійність [76].

Складалось і безліч інших списків:

- індивідні, інтелектуальні, комунікативні, мотиваційні, енергетичний та альтруїстичний потенціал (Дж. Гейер);
- рішучість і самоконтроль, засвоєння соціальних ідеалів та абстракцій, знання людей, добре розвинена пам'ять (П. Пігорс) [23].

Проте, навіть враховуючи перераховані якості лідерів, питання появи лідера в групі залишається відкритим. Виявляється, що володіння інтелектом, владністю та енергійністю не гарантує автоматичного становлення керівника. Ця думка підтримує ідею, що лідерські якості самі по собі не забезпечують лідерство, оскільки їх можуть мати і інші учасники групи. Можливо, важливим фактором у формуванні лідера є контекст групи та конкретні обставини.

Визначення лідерських якостей може бути складним завданням, оскільки воно пов'язане не лише із внутрішніми рисами особистості, але й із взаємодією з оточуючим середовищем. Зокрема, можливо, роль лідера визначається не лише його характеристиками, але й здатністю до ефективної співпраці з іншими. В цьому випадку, успішний лідер може виявитися тим, хто вміє об'єднувати групу, враховуючи потреби та ресурси кожного учасника.

Таким чином, важливі аспекти лідерських якостей за результатами досліджень Ральфа Стогділла та інших вчених. Визначено ключові риси лідерів, такі як інтелектуальні здібності, владність, упевненість у собі та енергійність. Однак текст також підкреслює невідповідність різних списків рис конкретному появленню лідерів у групах. Важливим аспектом обговорення є концепція харизматичного лідера, який відзначається нетиповою індивідуальністю та здатністю впливати на бачення інших. До того ж, текст вказує на те, що не лише характеристики особистості, але й етичні принципи та здатність вирішувати складні завдання можуть визначати успішність харизматичного лідера.

Додатково, варто зазначити, що ефективність лідерства може залежати від

контексту та ситуації, а також від здатності лідера взаємодіяти з командою та адаптуватися до змін. Такий гнучкий підхід може сприяти розвитку лідерського потенціалу в різних умовах і забезпечувати більш стійкі результати.

Взагалі, лідер - це особа, яка виконує ключову роль в організації та направляє діяльність групи. Її думка має значення для всіх, і рішення приймаються з її участю. Загальновизнане визначення лідера звучить так: це людина, яка ставить перед собою мету і може мобілізувати інших для досягнення цієї мети. Очевидно, що проблема розвитку лідерських якостей є актуальною серед студентів, які обирають педагогічні спеціальності. Вивчення та впровадження коректив в цьому напрямку є важливим завданням, оскільки лідерство починається ще на ступені професійної підготовки, формуючи майбутніх педагогів та визначаючи їхню роль у сучасному освітньому середовищі.

Таким чином, розвиток лідерства – це систематичне створення та удосконалення відповідних якостей і навичок. Цей аспект управління лідерством у закладі розглядає можливості формування та росту лідерських здібностей через навчання та самостійне вдосконалення.

Для сприяння розвитку лідерства застосовують ряд спеціальних процедур:

- Стимулювання внутрішньої мотивації та вираження твердого бажання вести, проявлення впевненості у собі, готовності приймати рішення та нести відповідальність, дотримання послідовності та наполегливості у досягненні спільної мети, а також розуміння власної сили, віри в досягнення мети, ентузіазму та подібних якостей.
- Розвиток індивідуальних інтелектуальних і моральних лідерських якостей, включаючи професійну компетентність, порядність, розвинений інтелект, аналітичність, швидкість розуміння суті проблеми, гнучкість розуму, передбачливість, вміння планувати і визначати мету.
- Забезпечення соціальної компетентності лідера та його доброзичливості у стосунках з членами групи, що включає культуру спілкування, ясне і чітке висловлювання думок, коректне вислуховування співробітників, уміння

робити зауваження, давати поради, уважність, повагу до гідності інших людей, розуміння їхніх турбот і проблем, надання підтримки тощо.

- Набуття вмінь та навичок швидко і правильно оцінювати ситуацію, знати і враховувати особливості, інтереси, потреби і очікування всіх членів групи. Це включає правильну оцінку ситуації, своїх сил і можливостей групи, а також спроможність залучати всіх членів групи.

Висновки до першого розділу

Під час теоретичного аналізу наявних джерел виявлено, що питання формування навичок ціннісного лідерства у студентів вищих навчальних закладів досліджено ще недостатньо. Таким чином, для розкриття сутності та змісту цього процесу було проведено теоретичний та структурний аналіз основних термінів, таких як "лідерство", "цінності", і "ціннісне лідерство".

Цінності виступають як ключові принципи для прийняття рішень та орієнтації студента, який активно впроваджує їх у практику. Основна сутність цінностей полягає в їхній вагомості для майбутнього фахівця. Ці цінності проявляються у взаємодіях між особами та в міжкультурних відносинах, що направляють, визначають напрямок і регулюють відносини в професійній сфері та інших аспектах життя діяльності.

Ціннісне лідерство – це фундаментальний аспект розвитку особистості, в якому концентруються основні цінності та принципи, що визначають успішність лідера. Ця концепція охоплює різні сфери, такі як керівництво, мотивація, самодисципліна, адаптивність та емпатія.

Лідерство, ґрунтоване на цінностях, проявляється у здатності керівника направляти групу, використовуючи свої власні цінності, щоб мобілізувати команду для досягнення спільних цілей. Активне втілення цих принципів в різних сферах діяльності свідчить про вищі стандарти моралі та етики в лідера.

Керівництво це процес застосування офіційних засобів впливу на підлеглих для забезпечення виконання ними визначених завдань і розв'язання конкретних обов'язків. Основними складовими керівництва є поняття впливу та

влади

Мотивація — це спонукання до дії, яке визначає спрямованість, стійкість і організованість поведінки людини. Вона є результатом взаємодії внутрішніх і зовнішніх факторів, які впливають на дії.

Самодисципліна - це здатність відмовлятися від миттєвих задовольень на користь отримання вигоди у довгостроковому плані. Вміння контролювати себе та приймати рішення, спрямовані на досягнення важливих цілей, навіть якщо це вимагає відкладення тимчасового задоволення.

Адаптація - це здатність організму чи системи змінюватися, щоб відповідати новим умовам. Вона є важливою для виживання та успіху в будь-якому середовищі.

Емпатія - це здатність розуміти і співпереживати почуттям інших людей. Вона є важливим аспектом лідерства, оскільки дозволяє лідерам будувати ефективні відносини зі своїми підлеглими, мотивувати їх і створювати позитивну робочу атмосферу.

Сучасні науковці пояснюють розуміння лідерських якостей як риси які забезпечують ефективне лідерство. Проте не існує "універсального" набору таких рис. Успішність еволюції члена групи в лідера залежить від його здатності проявляти відповідні характеристики, включаючи вміння та навички, у різноманітних ситуаціях.

Феноменом лідерства не є природженим талантом, це характеристика, яку можна розвивати, використовуючи різні методи та прикладаючи зусилля.

Вміння, над яким можна працювати та вдосконалювати. Розвиток лідерських навичок є важливим, якщо прагнути бути активними управителями свого життя, приймати ініціативу та впливати на події. Це допомагає стати авторитетом для колег, підлеглих та близьких оточуючих.

НУБІП України

РОЗДІЛ 2. РЕАЛІЗАЦІЯ ФОРМУВАННЯ НАВИЧОК ЦІННІСНОГО ЛІДЕРСТВА У ВИЩИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ

2.1. Формування навичок ціннісного лідерства майбутніх педагогів у Національному університеті біоресурсів і природокористування України

Впровадження програми формування навичок ціннісного лідерства серед майбутніх педагогів вищих навчальних закладів відбувалося в Національному університеті біоресурсів і природокористування України.

Студенти експериментальної групи брали участь у дискусіях, що стосувалися визначеної тематики нашого дослідження.

Активна участь студентів у дискусіях сприяла розвитку їхніх ціннісних лідерських навичок в майбутньому навчальному процесі у

Національному університеті біоресурсів і природокористування України. Цей

досвід сприяв не лише розширенню їхнього розуміння світу, але й освоєнню глибокого та всебічного аналізу ситуацій, що виникали під час взаємодій, а також розумінню причин та мотивації конкретних форм поведінки. Окрім того, участь

у програмі формування ціннісного лідерства майбутніх педагогів в

Національному університеті біоресурсів і природокористування України

виявила свій вплив на розвиток не лише ціннісних переконань учасників, але й їхньої стійкості, вміння вирішувати завдання відповідально та рішуче, а також

здатності обачно ставитися до інших людей. Студенти навчалися аргументувати

власні точки зору, сприяючи формуванню навичок слухання та розвитку

дисциплінованості. Такий підхід сприяв створенню сміливості особистості та

розвитку ключових навичок для студентів педагогічних спеціальностей.

Серед переваг вивчення аспектів ціннісного лідерства слід відзначити декілька ключових моментів: обговорення надало можливість ретельно

розглянути власне ставлення до необхідності розвитку ціннісного лідерства

серед майбутніх педагогів та засвоїти погляди інших учасників; воно навчило

прислухатися до різних точок зору та взаємодіяти з іншими учасниками дискусії;

саме у ході обговорення майбутні вчителі мали змогу сформулювати свої обґрунтовані погляди на важливість ціннісного лідерства під час професійної підготовки в Національному університеті біоресурсів і природокористування України та в суспільстві загалом; крім того, дискусія надала можливість визначити різноманітні шляхи вирішення етичних питань у сфері педагогіки.

Серед результативних методів розвитку навичок ціннісного лідерства у майбутніх педагогів можна виділити тренінг "Лідерство в Дії". Цей тренінг призначений для систематичного формування ключових лідерських якостей у студентів педагогічних спеціальностей. В ході тренінгу учасники активно взаємодіють та розвивають свої ціннісні переконання, отримуючи кілька переваг.

- Осмислення та вирішення завдань: Учасники отримують можливість ретельно осмислити та вирішити завдання, що ставляться перед майбутніми педагогами, щодо формування ціннісного лідерства.
- Спільна мета та усвідомлення важливості: Групова діяльність сприяє формуванню спільної мети та усвідомленню учасниками того, що ціннісне лідерство є ключовим аспектом їхньої професійної підготовки.
- Розмаїття поглядів та думок: Тренінг надає можливість почути різноманітні точки зору та думки інших учасників стосовно ціннісного лідерства, сприяючи розширенню світогляду.
- Самоаналіз поведінки: Групова робота допомагає учасникам тренінгу самостійно аналізувати свою поведінку та реакції в різних ситуаціях, що сприяє вдосконаленню навичок ціннісного лідерства. Під час тренінгу відбувалось формування в майбутніх фахівців навичок лідерства, керування, емпатії до майбутніх учасників освітнього процесу, а також їх поглядів та думок.

Студенти педагогічних спеціальностей отримали знання про особливості мотивації, самодисципліни та адаптивності під час проведення бесіди. Щоб забезпечити позитивний результат у формуванні ціннісного лідерства студентів, ми обґрунтували тему дослідження у доступній формі для

засвоєння матеріалу та сформулювали запитання так, щоб вони сприяли активній дискусії. На проведення бесіди були обрані такі теми, як "Психологічні аспекти розвитку лідерських якостей у молоді" та "Взаємодія лідерства та ефективності педагогічного процесу", щоб студенти могли розвивати своє ціннісне лідерство.

Важливо відзначити, що учасники були залучені до адекватного оцінювання прикладів позитивної суб'єкт-суб'єктної взаємодії, сприяючи формуванню лідерських якостей та ціннісного спрямування.

Ефективне використання бесід у процесі розвитку лідерських якостей студентів-аграріїв обумовлене тим, що бесіда стимулює активність в педагогічному процесі, сприяє розвитку критичного мислення та аналітичних навичок студентів. Цей метод допомагає структурувати існуючі знання, а також надає можливість обговорювати ключові аспекти лідерства, спонукаючи студентів до глибокого аналізу подій, вчинків і явищ у суспільному житті. Такий підхід сприяє формуванню ціннісного лідерства та відповідального підходу до власного потенціалу.

Шляхом пояснень ми надали студентам педагогічних спеціальностей цінну інформацію стосовно психологічних аспектів розвитку лідерських якостей та відповіли на їх запитання з даної теми. За допомогою методу роз'яснення ми висвітлили студентам позитивні риси та правила взаємодії з одногрупниками та іншими людьми.

Сутність методу «SWOT-аналіз» у контексті "Взаємодія лідерства та ефективності педагогічного процесу" полягає в систематичному аналізі внутрішніх та зовнішніх аспектів, що впливають на взаємодію лідерства та результативність педагогічного процесу.

Таблиця 2.1 SWOT-аналіз

Сильні сторони (Strengths)	Слабкі сторони (Weaknesses)	Можливості (Opportunities)	Загрози (Threats)
Досвідчені та відомі лідери в системі освіти.	Недостатнє навчання лідерів у сфері педагогіки.	Програма розвитку лідерських навичок.	Фінансові обмеження на підтримку лідерських ініціатив.
Активна підтримка керівництва для розвитку лідерства.	Можливість конфліктів між лідерами та педагогічним колективом.	Використання інноваційних технологій для поліпшення ефективності.	Низька мотивація деяких викладачів.

У межах дослідження для студентів педагогічних спеціальностей надано завдання провести SWOT-аналіз взаємодії лідерства та ефективності педагогічного процесу. Аналіз спрямований на визначення сильних та слабких сторін, можливостей та загроз, що впливають на цей взаємозв'язок. Студенти мають врахувати інноваційні можливості для залучення зовнішніх ресурсів та вдосконалення лідерських якостей педагогічного колективу. Важливим є також усвідомлення конкурентного середовища та визначення шляхів покращення ефективності педагогічного процесу через лідерську активність.

Аналіз SWOT допоможе студентам краще розуміти ключові аспекти їхнього професійного оточення та сприятиме розвитку лідерських якостей в педагогічній сфері.

Під час роботи з учасниками експериментальної групи ми використовували кейс-метод "Навички ціннісного лідерства майбутніх педагогів", в основі якого було проведення студентами педагогічних дисциплін аналізу отриманої інформації щодо проблемних питань стосовно формування ціннісного лідерства, а також знаходження шляхів їх вирішення.

Кейс-метод представляє собою активний засіб навчання, який наближає освітній процес до практичної діяльності майбутніх педагогів. Він сприяє формуванню навичок раціонального вирішення проблем у контексті лідерства, розвиває здібності до аналізу та діагностики проблем становлення лідерських якостей у студентів-аграріїв. На етапі формування в експериментальній роботі використовувалися такі види кейсів: кейс-ситуація, кейс-вправа та кейс-вправа.

Використовуючи метод круглого столу, ми провели обговорення тем "Типи лідерства" та "Ефективне використання технік комунікації в лідерській діяльності". Основна мета була у вивченні складних теоретичних аспектів духовності та обміні міжособистісним досвідом у цих сферах.

Науковці виділяють декілька методів, які сприяють формуванню лідерських якостей студентів, а саме: метод формування свідомої особистості та метод дискусії [70; 73; 76].

Цінність використання таких методів у формуванні навичок ціннісного лідерства у студентів педагогічних дисциплін, передусім, полягає в тому, що вони сприяють розвитку їхньої здатності прислухатися до думки інших, краще розуміти їх. Важливо враховувати різницю між культурними особливостями, менталітетом та іншими аспектами взаємодії з іншими людьми.

Формування лідерських якостей відбувалося через вияви педагогічної підтримки студентів протягом всього періоду навчання та на всіх етапах розвитку лідерських якостей. Ми надавали студентам приклад правильного ставлення. Обов'язковою умовою для формування лідерських якостей майбутніх педагогів було спирання на позитивний соціальний досвід, що включав уміння ефективно взаємодіяти з людьми та вести діалог, враховуючи єдність всіх аспектів лідерства.

Також з метою формування лідерських навичок студентів педагогічних спеціальностей ми створили спецкурс «Навички ціннісного лідерства майбутніх педагогів: стратегії розвитку». Основною метою якого є свідоме ставлення студентів до сутності лідерських цінностей та стимулювання

їхнього бажання до професійного самовдосконалення.

Завдання курсу "Навички ціннісного лідерства майбутніх педагогів":

- Розгляд аспектів лідерства у контексті цінностей та навичок, визначення їхніх суттєвих ознак та структурних компонентів.
- Розвиток у студентів якостей керівництва, мотивації, самодисципліни та емпатії з іншими людьми в лідерському середовищі.

Отже, слід відзначити, що формування лідерських навичок як особистісно-професійної компетенції майбутніх педагогів вимагало перегляду змісту навчального матеріалу, застосування новаторських підходів до викладання та впровадження інтерактивних методів навчання.

Формування лідерських якостей та розвиток емпатії серед студентів визначаються освітою спрямованою на людину. Цей процес охоплює різні аспекти особистісного зростання та включає наступні компоненти:

1. Розвиток особистого світогляду, спрямованого на лідерські цінності:

- Включає в себе систематичний аналіз і усвідомлення ключових аспектів лідерства, таких як відповідальність, визначеність мети та інші, для формування стійкого особистісного світогляду.

2. Розбудова здатності до емпатії та співпереживання:

- Здатність сприймати та розуміти почуття та погляди інших осіб, що є важливим аспектом лідерської ефективності в педагогічному процесі.

3. Оволодіння правилами та нормами етичної та моральної поведінки в лідерському контексті:

- Включає в себе вивчення та усвідомлення етичних принципів та норм, які визначають моральні стандарти для лідера, сприяючи високим стандартам етики в лідерській діяльності.

З огляду на це, в межах розробленого курсу «Навички ціннісного лідерства майбутніх педагогів: стратегія розвитку» пропонуємо наступний стратегії формування:

- Лекційні заняття: На цьому етапі студенти отримають теоретичний базис щодо ціннісного лідерства. Вони будуть знайомитися з основними поняттями,

принципами, та практичними аспектами ціннісного лідерства в контексті педагогічної діяльності. Особлива увага буде приділятися ролі ціннісного лідера у сучасній освіті.

- Семінарські заняття та самостійна робота: На цьому етапі студенти глибше осмислюють отриману інформацію та аналізують сучасні тенденції в галузі ціннісного лідерства. Їхні здібності до аналізу та критичного мислення розвиваються через обговорення кейсів та вирішення завдань, спрямованих на практичне застосування ціннісного лідерства в освітньому середовищі.

- Практичні заняття: На цьому етапі студенти застосовують здобуті знання та навички в реальних ситуаціях. Вони отримають можливість вдосконалити свою лідерську практику.

Розроблена програма курсу «Навички ціннісного лідерства у майбутніх педагогів: стратегія розвитку» направлена на цілеспрямоване створення важливих навичок лідерства у студентів-педагогів. Програма спрямована на систематичний розвиток у майбутніх педагогів навичок ведення та надихання, а також використання ціннісних принципів у сфері керівництва.

Вона передбачає вивчення та впровадження ефективних стратегій, методів і інструментів для формування у студентів лідерських якостей та ціннісних поглядів.

Курс, який пропонується, включає в себе взаємозв'язки із всіма предметами гуманітарно-педагогічного циклу, які вивчаються майбутніми фахівцями в Національному університеті біоресурсів і природокористування України. Курс охоплює як теоретичний, так і практичний аспекти, включаючи лекції та семінари, а також самостійну роботу студентів. Застосування міжпредметних зв'язків у навчанні цього курсу, спрямованого на розвиток навичок ціннісного лідерства у майбутніх педагогів, сприяє формуванню знань, умінь та навичок студентів з урахуванням їхньої майбутньої професійної діяльності.

У структурі робочої навчальної програми для курсу "Навички ціннісного лідерства майбутніх педагогів" визначено теоретичні аспекти, які будуть розглядатися під час лекцій та семінарів, визначені завдання для самостійного вивчення, складено рекомендований перелік тем для індивідуальних навчально-дослідницьких завдань, вказано використані джерела, а також визначено перелік питань для оцінювання на заліку. Загалом, програма передбачає 58 години, із них 14 годин призначені для лекцій, 11 годин – для семінарських занять, 3 години – на індивідуальну роботу, 25 годин – на самостійну роботу та 5 години – на модульний контроль. Підсумковим етапом навчання є залік.

Отже, реалізація формування навичок ціннісного лідерства серед студентів педагогічних спеціальностей відбувалася у різних організаційних формах та за допомогою різноманітних методів. Це спрямовано на розвиток майбутніх педагогів, їх навичок та цінностей, необхідних для успішного керівництва та впливу у закладах вищої освіти.

2.2. Експеримент з формування навичок ціннісного лідерства серед студентів педагогічних спеціальностей у Національному університеті біоресурсів та природокористування України

Ми впровадили та проводили експериментальну перевірку розробленої нами програми формування навичок ціннісного лідерства студентів педагогічних спеціальностей. Цей експеримент відбувався в

Національному університеті біоресурсів і природокористування України.

Участь у дослідженні взяло 50 студентів педагогічних спеціальностей. Під час проведення експерименту застосовувались емпіричні методи: педагогічне спостереження, бесіда, опитування, тестування.

Для збору даних було застосовано такі анкети:

- 1. Велика п'ятірка:** ця анкета оцінює п'ять основних особистісних характеристик: відкритість до досвіду, свідомість, екстраверсію, доброзичливість та нейротизм.

2. **Методика анкетування Мілтона Рокіча:** за допомогою анкети можна виявити ієрархію цінностей, які є ключовими для конкретної особистості, і отримати розуміння того, як ці цінності впливають на її поведінку та вибори.

У контрольній групі брало участь 23 студенти, а експериментальній 27 респондентів. Нами було визначено три рівня розвитку духовних моральних ціннісних орієнтацій у студентів обох груп: низький, середній, високий. Після проведення констатувального етапу експерименту нами було зазначено недостатній рівень розвитку духовних моральних ціннісних орієнтацій у студентів в обох групах.

В експериментальній групі було запропоновано проведення занять зі спецкурсу "Навички ціннісного лідерства майбутніх педагогів: стратегії розвитку", активна участь студентів у тренінгу "Лідерство в дії", спеціально організованої пізнавальної діяльності, що входило до заходів нашої програми з формування навичок ціннісного лідерства у майбутніх педагогів. Формуючий етап експерименту, що відбувався у студентів педагогічних спеціальностей в експериментальній групі (23 студенти) описано в підрозділі 2.2. Все це зумовило позитивні зміни в розвитку навичок ціннісного лідерства студентів експериментальної групи.

Контрольний етап експерименту передбачав повторну оцінку рівнів розвитку лідерських навичок у експериментальній і контрольній групах після завершення діяльності з формування лідерських навичок під час професійної підготовки. Також передбачалася обробка, аналіз і узагальнення отриманих результатів.

Розподіл рівнів розвитку лідерських навичок контрольною та експериментальною групами до і після формуючого етапу експерименту з використанням визначених методик представлено у таблиці 2.2.

Таблиця 2.2 Рівні розвитку лідерських навичок

Рівні	Контрольна група	Експериментальна група
-------	------------------	------------------------

	До експерименту		Після експерименту		Динаміка	До експерименту		Після експерименту		Динаміка
	осіб	%	осіб	%		осіб	%	осіб	%	
Високий	3	9,8	3	10	0	3	8,6	5	13,6	+5
Середній	16	61,4	17	66,4	+5	18	66,4	21	71,4	+5
Низький	4	28,6	3	23,6	-5	6	25	1	15	-10

Розподіл рівнів розвитку лідерських навичок контрольної та експериментальною групами до і після формуючого етапу експерименту з використанням визначених методів дозволив глибше розібратися у впливі проведених заходів на розвиток лідерських навичок.

Крім того, в рамках аналізу зверталася увага на взаємозв'язок між різними аспектами лідерського розвитку та іншими показниками успішності учасників. Додатково було проведено порівняльний аналіз із попередніми вимірюваннями, щоб визначити ступінь змін та стабільність результатів. Отримані дані також враховують вплив індивідуальних особливостей учасників на їхній внутрішній ріст і формування лідерських якостей. Це надає можливість уточнити програми навчання та адаптувати їх до конкретних потреб студентів.

Узагальнюючи, аналіз результатів контрольного етапу експерименту допоможе визначити ефективність застосованих підходів у формуванні лідерських навичок студентів та вдосконалити стратегії навчання для майбутніх покращень.

Рис. 2.1— Діаграми розподілу рівнів розвитку даних стосовно лідерських навичок серед студентів

Як патентується з таблиці 2.2., приріст лідерських навичок серед студентів контрольної групи склав: низький – 5%; середній +5%; високий залишився без змін. Серед студентів експериментальної групи не спостерігався приріст: низький – 10%; середній +5%; високий +5%. Розрахунки відображені у діаграмах переконують, що у переважній більшості студентів як експериментальної так і контрольної групи до впровадження програми формування лідерських навичок спостерігалось домінування кількості студентів із середнім рівнем розвитку лідерських навичок.

Рис.2.2 – Підсумкові дані стосовно розподілу рівнів розвитку лідерських навичок серед студентів педагогічних спеціальностей

Аналіз результатів експерименту свідчить, що в експериментальній групі кількість студентів-педагогів із високим рівнем розвитку лідерських навичок збільшилась на 8,6 %, а з низьким рівнем – зменшилась на 25%. В той самий період кількість студентів із високим рівнем у контрольній групі залишилась незмінною, а середній рівень виріс у невеликій кількості.

Результати педагогічного експерименту вказують на важливість та доцільність впровадження програми формування лідерських навичок серед студентів педагогічних спеціальностей у Національному Університеті біоресурсів і природокористування України. Вказані результати підтверджують ефективність такого підходу до формування, а їхня узагальнена

інтерпретація може слугувати основою для подальших досліджень в цьому напрямку. Успішність програми також свідчить про актуальність розвитку лідерських навичок серед майбутніх фахівців і визначає важливість підтримки та розширення подібних ініціатив в освітньому процесі.

Висновки до другого розділу

1. Реалізовано та впроваджено методичне забезпечення для формування лідерських навичок серед студентів педагогічних спеціальностей Національного університету біоресурсів і природокористування України. Реалізація навчального матеріалу спрямована на оптимізацію пошуково-дослідної діяльності студентів у межах гуманітарно-педагогічного циклу дисципліни. Основною метою було створення сприятливих умов для освоєння знань про особливості лідерського світогляду, визначення лідерських якостей як важливого чинника особистісного розвитку та їхніх проявів у професійному та освітньому процесі.

2. Виявлено, що значний прогрес у процесі формування лідерських навичок у студентів педагогічних спеціальностей закладів вищої освіти має розроблений спецкурс "Навички ціннісного лідерства майбутніх педагогів: стратегії розвитку", враховуючи той факт, що він створює оптимальні умови для здобуття студентами знань про лідерські навички, збирання досвіду, виявлення керівництва, мотивації, самодисципліни, адаптивності та емпатії. Змістове наповнення занять із спецкурсу було спрямоване на активне навчання студентів-педагогів осмисленню та розвитку світогляду. Формування у студентській групі виховного середовища, яке сприяє розвитку лідерських навичок студентів-педагогів, відбувалося у різноманітних формах організації освітнього процесу університету.

3. Шляхом експериментів було перевірено ефективність програми формування лідерських навичок у студентів педагогічних спеціальностей закладів вищої освіти в процесі їхньої професійної підготовки в Національному університеті біоресурсів і природокористування України. Відповідно до

результатів діагностування рівнів розвитку лідерських якостей у майбутніх педагогів контрольної та експериментальної груп, підтверджена ефективність реалізації програми узагальнення показників розвитку цих орієнтацій учасників експериментальної та контрольної групи після завершення формувального етапу експерименту вказує на сприятливий розвиток. У групі експерименту відзначено зростання кількості студентів-педагогів із високим рівнем розвитку лідерських навичок на 8,6%, тоді як у тих, хто має низький рівень, спостерігається зменшення на 25%. Порівняно з цим, у контрольній групі кількість студентів із високим рівнем залишається стабільною, а середній рівень зростає незначно, тільки на 15%.

Отже, аналіз результатів дослідження підтвердив ефективність реалізації програми розвитку лідерських навичок серед студентів Національного університету біоресурсів і природокористування України. Проведений експеримент сприяв набуттю студентами-педагогами необхідних знань, розвитку внутрішньої мотивації, сприяючи формуванню їхніх лідерських навичок.

РОЗДІЛ 3. ПІДСУМКИ РЕЗУЛЬТАТІВ ДОСЛІДЖЕННЯ ТА НАСЛІДКИ

3.1 Аналіз отриманих даних та їх інтерпретація

У заключному розділі дослідження детально розглядається важливий аспект відображення та наслідків, вказуючи на завершення аналізу результатів учасників магістерського рівня в контексті формування лідерських навичок у студентів педагогічних спеціальностей. Тут будуть інтерпретуватися висновки.

отримані під час дослідження, забезпечуючи важливі відомості щодо взаємодії ціннісних лідерських навичок у студентів.

Інтерпретація результатів:

Дослідження дозволило зробити різноманітні висновки, які розкривають необхідність розвитку лідерських навичок у студентів магістратури. Розглянемо інтерпретацію результатів.

1. Зменшення Низького Рівня Лідерства: В експериментальній групі спостерігалось зменшення кількості студентів із низьким рівнем лідерських навичок на 25%. Це свідчить про ефективність програми у корекції слабких сторін учасників.

2. Стійкість У Контрольній Групі: У контрольній групі кількість студентів із високим рівнем залишалась незмінною, а середній рівень зріс у невеликій кількості. Це порівняння підкреслює унікальність та ефективність програми в експериментальній групі.

Подальші напрями досліджень:

- Розширення Програм: Результати свідчать про важливість подальшого розвитку та розширення подібних програм у вищих навчальних закладах.

- Внесок у освітній процес: програми формування лідерських навичок можуть значно впливати на підготовку майбутніх фахівців, покращуючи їхній лідерський потенціал.

- Адаптація в інших галузях: успішність програми може слугувати взірцем для адаптації подібних ініціатив у різних галузях та освітніх закладах.

- Важливість та доцільність програм: формування лідерських навичок у студентів педагогічних спеціальностей, розвиток цих навичок

визначає успішність учасників у професійній діяльності та підкреслює актуальність подібних ініціатив в освітньому процесі.

Висновки до третього розділу

У результаті аналізу отриманих результатів дослідження, виконаного у другому розділі, визначено значущий прогрес у розвитку ціннісних лідерських навичок серед студентів педагогічних спеціальностей. Отримані дані чітко демонструють успішність впроваджених програм та підтверджують ефективність обраного підходу та методології.

Результати свідчать про те, що студенти, які брали участь у програмах формування лідерських навичок, досягли визначеного прогресу, що є значним кроком у їхньому особистісному та професійному розвитку. Враховуючи виявлені позитивні тенденції, можна визнати, що розроблені та реалізовані програми дієво сприяють формуванню лідерських навичок у студентів майбутніх педагогів.

У подальших деталях аналізу результатів другого розділу слід відзначити, що велика частина студентів, які брали участь у програмах формування лідерських навичок, виявили позитивні зміни у своїх ціннісних орієнтаціях та здатності виявляти ці навички у інших. Зростання внутрішньої мотивації, вміння вирішувати етичні питання, а також удосконалення комунікативних та організаційних навичок свідчать про те, що програми виявилися не лише інноваційними, але і дієвими в контексті формування лідерського потенціалу студентів.

Загалом, результати аналізу підтверджують, що програми формування лідерських навичок не лише досягають своєї мети, але й перевершують очікування щодо покращення ціннісного лідерства студентів у навчальному середовищі. Це дозволяє робити висновок про необхідність та цілком

обґрунтовану ефективність впровадження подібних програм у вищих навчальних закладах для підтримки студентів у їхньому особистісному та професійному розвитку.

НУБІП України

Важливо відзначити, що програми не лише відповідають своїм завданням,

але й перевершують очікування, сприяючи збагаченню ціннісного лідерства студентів.

НУБІП України

НУБІП України

НУБІП України

НУБІП України

НУБІП України

НУБІП України

ВИСНОВКИ

1. Досліджено ретроспективу формування ціннісних лідерських навичок особистості студентів. Можемо відзначити, що у вітчизняній педагогічній науці дослідники розглядали тільки окремі аспекти цього явища, зокрема формування ціннісних лідерських навичок, акцентується увага не лише на теоретичних знаннях, але й на практичних навичках, які формують в студентах впізнавані лідерські навички. Сприяючи розвитку таких аспектів, як ефективна комунікація, вміння приймати стратегічні рішення, та мотивація до досягнення спільних цілей, вищі навчальні заклади готують своїх студентів до активного участі в сучасному суспільстві. Формування ціннісних лідерських орієнтацій у студентів визначається як комплексний процес, спрямований на створення узгодженої особистості, здатної до взаємодії з іншими (керівництво, мотивація, емпатія) та особистісного розвитку (самодисципліна, адаптивність). Цей підхід сприяє конструктивному способу ведення, надаючи можливість студентам успішно взаємодіяти в професійній та особистій сферах, а також адаптуватися та досягати самореалізації.

2. Проаналізовано практику Національного університету біоресурсів і природокористування України з урахуванням формування лідерських навичок у майбутніх педагогів. На цій основі розроблено курс, спрямований на розвиток лідерських якостей студентів педагогічних спеціальностей закладів вищої освіти. Встановлено, що спецкурс "Навички ціннісного лідерства майбутніх педагогів: стратегії розвитку" має значний потенціал у формуванні лідерських навичок студентів. Він створює сприятливі умови для засвоєння знань про лідерські навички, а також накопичення досвіду виявлення керівництва, мотивації, самодисципліни, адаптивності та емпатії. Зміст занять спрямований на активне навчання студентів-педагогів в осмисленні та розвитку світогляду.

3. Експериментально доведено ефективність програми, спрямованої на успішне формування лідерських навичок студентів-педагогів закладів вищої освіти, що використовується в Національному університеті біоресурсів і

природокористування України. Відповідно до результатів діагностування рівнів розвитку лідерських навичок у студентів педагогічних спеціальностей контрольної та експериментальної груп, була підтверджена ефективність впровадженої програми формування лідерських навичок: узагальнення показників розвитку лідерських навичок учасників експериментальної та контрольної групи після завершення формувального етапу експерименту відображає позитивну сторону дослідження. У групі експерименту зафіксовано хороші тенденції у розвитку лідерських навичок серед студентів-педагогів.

Зазначається, що спостерігається зростання кількості учасників із високим рівнем лідерських навичок на 8,6%, що свідчить про успішність впровадженої програми. У той час коли серед тих, хто має низький рівень лідерських навичок, спостерігається зменшення на 25%. Зауважимо, що в контрольній групі кількість студентів із високим рівнем залишається стабільною, але середній рівень зростає, хоч і незначно, а саме на 15%. Ці результати свідчать про позитивні зміни в розвитку лідерських навичок, що можуть бути пов'язані з ефективністю проведеної програми.

Перспективи подальших досліджень у галузі лідерського розвитку пов'язані із глибоким концептуальним аналізом лідерських навичок особистості в сучасних умовах. Потреба в такому аналізі обумовлена пошуком адекватних методів діагностики цього інтегрального утворення в контексті комплексного особистісного розвитку студентів та теоретичною обґрунтованістю ефективних освітніх технологій з формування лідерських навичок.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Адаір Дж. Джон Адаір про менеджмент та лідерство / Пер. з англ. - М.: Ексмо, 2007. – 208 с. – (Бібліотека експерта).
2. Байхэм У., Смит О., Пизи М. Воспитай своего лидера. Как находить, развивать и удерживать талантливых руководителей / Пер. с англ. – М.: Издательский дом «Вильямс», 2002. – 416 с.
3. Беляцкий Н.И. Основы лидерства: учеб. / Минск: БГЭУ, 2006. – 268 с.
4. Дафт Р.Л. Уроки лидерства / Пер. с англ. А.В.Козлова; под ред. Проф. Андреевой И. В. – М.: Эксмо, 2006. – 460 с.
5. Евтихов О.В. Стратегии и приемы лидерства: теория и практика. СПб.: Речь, 2007. – 238 с.
6. Кові С. Лідерство, основне на принципах / Стивен Кові; Пер. с англ. – М.: Альпина Бизнес Букс, 2008. – 302.
7. Маак Г. Ответственное лидерство / Пер. с англ. – М.: Альпина Бизнес Букс, 2008. – 321 с.
8. Нестуля О. О. Лідерство в управлінні персоналом / Нестуля О. О., Нестуля, С. І. // Управління персоналом в ХХІ столітті : кадрова політика, мотивація, оплата праці. – Полтава : Полтавський літератор, 2010. – 480 с.
9. Нестуля О.О. Основи лідерства. Тренінг лідерських якостей та практичних навичок менеджера: навч. посіб. / О.О. Нестуля, С.І. Нестуля, В.В. Карманенко. К. - : Знання, 2013. – 287 с.
10. Нестуля О.О. Основи лідерства. Тренінг лідерських якостей та практичних навичок менеджера. Уроки видатних підприємців: навч. посіб. / О.О. Нестуля, С.І. Нестуля, В.В. Карманенко. – К. - : Знання, 2013. – 358 с.
11. Нестуля О.О. Основи лідерства. Наукові концепції (від найдавніших часів до середини ХХ ст.): навч. посіб / О.О. Нестуля, С.І. Нестуля. – Полтава: ПУЕТ, 2016. – 227 с.
12. Нестуля О.О. Основи лідерства. Наукові концепції (середина ХХ ст. – початок ХХІ ст.): навч. посіб / О.О. Нестуля, С.І. Нестуля. – Полтава: ПУЕТ,

2016. – 375 с.

13. Оуэн Х., Ходжсон В., Газзард Н. Призвание – лидер: Полное руководство по эффективному лидерству / Пер. с англ. – Днепропетровск: Баланс Бизнес Букс, 2005. – 384 с.

14. Пилипчук, С.С. (2021). Інтеграція природничих наук у проєктній діяльності в 10–11 класах. Київ. ТОВ «Ліко-школа».

15. Сергеева, Л. М., Кондратьева, В.П., Хромей, М.Я. (2015). Лідерство: посібник. Івано-Франківськ.

16. Крейг, Нік (2019). Лідерство починається з призначення. К. Вид.: Фабула. 240 с.

17. Куриця, А. І., & Куриця, Д. І. (2014) Психолого-педагогічні умови розвитку лідерських якостей студентів. Проблеми сучасної психології. Збірник наукових праць К-ПНУ імені Івана Огієнка, Інституту психології імені Г. С. Костюка НАПН України. Випуск 26. С. 353 – 363.

18. Куденко, Г.Г. (2012). Компетентності сучасного вчителя-лідера. Культура і компетентність сучасного вчителя-лідера: матеріали обласного науково-практичного семінару, присвяченого 290-річчю з дня народження Г.С. Сковороди. Укладачі: Л.В. Литвинюк, Т.О. Бондар. Полтава: ПОППО. С. 45-47

19. Логунова, М.М (2006). Соціально-психологічні аспекти управлінської діяльності. К.: Вид-во. 256 с.

20. Мараховська, Н. В. (2009) Педагогічні умови формування лідерських якостей майбутніх учителів у процесі навчання дисциплін гуманітарного циклу: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук: 13.00.04 – теорія та методика професійної освіти. Харків, 22 с.

21. Болубащ Я. Я. Організація навчального процесу у вищих закладах освіти. К.: ВВП «Компас», 2013. 163 с.

22. Артикуца Н. В. Інноваційні методики викладання дисциплін у вищій юридичній освіті. Інноваційні технології у вищій юридичній освіті: зб. Матеріалів Міжнар. наук.-метод. конф. (Київ, 2-8 травня 2005 р.) / відп. ред. Н. В. Артикуца. К.: Стилюс, 2005. С. 3–26.

23. Бессідя М. О. Основи менеджменту: Оцінно-ситуаційний підхід: підручник (модульний варіант). К.: Центр навчальної літератури, 2005. 287 с.

24. Кайдалова Л. Формування лідерських якостей студентів на основі інноваційних методів навчання. URL:

http://dspace.nuph.edu.ua/bitstream/123456789/9035/1/%E2%84%967_3_34.pdf

(дата звернення 28.10.2023).

25. Орбан-Лембрик Л.Е. Психологія управління: Посібник. – К.: Академвидав, 2003. – 568 с.

26. Гончаренко Т. І. «Мотивація» як предмет економічного дослідження. Соціально-гуманітарний вісник. 2019. Вип. 25. С. 257-259.

27. Олійник Т. Г. Мотивація як спосіб підвищення продуктивності праці на підприємствах. Науковий журнал «Ефективна економіка». 2018. № 3.

28. Савчин М. В. Педагогічна психологія. Навч. посіб. – К.: Академія, 2003. – 416 с.

29. Адзес І. Командне лідерство. Як порозумітися з будь-яким менеджером. К.: Наш формат, 2018. 304 с.

30. Москаленко О. Сучасні навчальні середовища в педагогічних ВНЗ: модельний підхід. Збірник наукових праць викладачів, аспірантів, магістрантів і студентів фізико-математичного факультету. Полтав. нац. пед. ун-т імені В. Г. Короленка. Полтава, 2014. С. 95–96.

31. Нестуля С. І. Теорія і практика виховання лідерських якостей особистості: з досвіду роботи. Матеріали II Всеукр. студ. наук.-практ. конф. Полтава: Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка, 2010. С. 8–10.

32. Савицька Л.М. До питання формування лідерських якостей майбутніх учителів. URL: http://visnyk.chnpu.edu_dl=3035 (дата звернення: 23.10.23).

33. Семченко Н.О. Педагогічні умови формування лідерських якостей майбутніх учителів у позааудиторній діяльності: автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04. Харк. нац. пед. ун-т ім. Г.С.Сковороди. Х., 2005. 20 с.

34. Скібіцька Л. І. Лідерство та стиль роботи менеджера. К.: Центр навчальної

літератури, 2009. 192 с.

35. Туркот Т. І. Психологія і педагогіка вищої школи. Херсон : Олді-плюс, 2013. 516 с.

36. Ягоднікова В. В. Формування лідерських якостей старшокласників в особистісно-орієнтованому виховному процесі загальноосвітньої школи: дис.

канд. пед. наук 13.00.07. – Одеса: Південноукраїнський державний педагогічний університет ім. К.Д.Ушинського, 2005. 190 с.

37. Колпаков В. Лідерство – фактор суспільного розвитку. Персонал. 2005. №9. С. 66–74.

38. Андрійченко Ж.О. Організація мотивації праці на підприємствах в умовах реструктуризації. – Автореф... канд. екон. наук: 08.06.01. – Харків, 2004. – 19 с.

39. Пелих О.О. Мотиваційний механізм підвищення ефективності управління підприємством. – Автореферат канд. екон. наук: 08.06.01. – Донецьк, 2001. – 20с.

40. Притула О.В. Ефективність використання мотиваційних механізмів у сфері підприємництва. – Автореферат... канд. екон. наук: 08.06.02. – Львів, 2001. – 19 с.

41. Сопівник Р. В. Зростання ролі студентів у навчально-виховному процесі вищих навчальних закладів України : історичний аспект (90-і рр. ХХ – початок

ХХІ ст.) / дис. канд. іст. наук : 07.00.01 / Руслан Валентинович Сопівник. – Луганськ, 2004. – 256 с.

42. Бех І. Д. Виховання особистості: у 2 кн. Київ : Либідь, кн. 2. : Особистісно орієнтований підхід: науково-практичні засади. 2003. 342 с.

43. Булах І. С. Психологія особистісного зростання підлітка : монографія. Київ : НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2003. 340 с.

44. Делінгевич Л. В. Педагогічні засади позаурочної виховної роботи у вищих навчальних закладах I-II рівнів акредитації : дис. ... канд. пед. наук. Київ, 2008. 209 с.

45. Дурманенко О. Теоретичний аналіз поняття «педагогічні умови» в контексті моніторингу виховної роботи у вищому навчальному закладі. Молоді і ринок №7 (9), 2012. С. 135–136.

46. Сопівник Р. В. Роль наставників академічних груп у процесі формування лідерських якостей майбутніх фахівців агропромислового комплексу України. Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді. 2012. Вип.16, Кн. 3. С. 190–201.

47. Штангей С. В. Професійна підготовка майбутніх агрономів на засадах компетентнісного підходу: дис. ... канд. пед. наук. Київ, 2012. 201 с.

48. Помиткін Е. Розвиток емоційної складової духовної культури педагога / Е. Помиткін // Етика і естетика педагогічної дії : зб. наук. пр. / ІГОЮД НАПН України ; Полтавський НПУ імені В. Г. Короленка. – Вип. 1. – К., Полтава : ПНПУ імені В. Г. Короленка, 2011. – 196 с.

49. Бедлінський О. І. Проблема періодизації підліткового віку сучасному суспільстві / О. І. Бедлінський // Практична психологія та соціальна робота. – 2011. – № 2. – С. 49–52.

50. Боднарчук О. І. Основи психології та педагогіки : курс лекцій / О. І. Боднарчук, Л. Г. Боднарчук. – К. : МАУП, 1999. – 168 с.

51. Бажанюк В. С. Дослідження лідерської обдарованості у школярів підліткового віку [Текст] / В. С. Бажанюк // Актуальні проблеми навчання та виховання людей з особливими потребами: збірник наукових праць Відкритого міжнародного університету «Україна». – К.: Університет «Україна», 2010. – № 7 (9) – 561 с. – С. 384–392.

52. Бургін М. С. Соціальна активність людини як прояв її життєвої позиції / М. С. Бургін, В. В. Мічурін // Проблеми соціальної психології. – 1992. – Вип. 2. – С. 38–44.

53. Васютинський В. Домінування і підпорядкування на терезах інтерсуб'єктивної взаємодії / В. Васютинський // Соціальна психологія – 2003. – № 2. – С. 40–50.

54. Гуменюк О. Концепції психологічного впливу в сучасній психології / О. Гуменюк // Психологія і суспільство. – 2003. – № 1. – С. 38–87.

55. Психологія впливу: суб'єктна парадигма // Наукові студії із соціальної та політичної психології. 38 статей. – К.: Видавництво «Сталь», 2000. – Вип. 3(6). –

С. 3-18.

56. Возна М. Підходи до оцінки лідерських якостей керівника [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://kerivnyk.info/2014/04/vozna.html>

57. Вінніченко Н. Вплив проблемно-комунікативного курсу навчання англійської мови на психологічні характеристики тих, хто навчається : автореферат дис. на здобуття наук. ступеня канд. психол. наук : спец. 19.00.07

«Педагогічна та вікова психологія» / Н. Вінніченко. – Х., 1995. – 19 с.

58. Видай А. Сучасні тенденції у дослідженні лідерства / А.Видай // Зб. наук. праць. – К., 1995. – № 4, ч.2. – С. 13-17.

59. Гриньова В. Формування педагогічної культури майбутнього вчителя (теоретичний та методичний аспекти) / В. Гриньова. – Х. : Основа, 1998. – 300 с.

60. Закон України «Про вищу освіту» : науково-практичний коментар / відп. ред. В. Кремень – К. : СДМ-студіо, 2002. – 323 с.

61. Зязюн І. Краса педагогічної дії : навчальний посібник для вчителів, аспірантів, студентів середніх та вищих навчальних закладів / І. Зязюн, Г. Сагай. – К. : Українсько-фінський інститут менеджменту і бізнесу, 1997. – 302 с.

62. Каплінський В. Формування комунікативних умінь майбутнього вчителя на основі проблемних педагогічних ситуацій : автореферат дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.04 «Теорія і методика професійної освіти» / В. Каплінський. – К., 1993. – 25 с.

63. Кравець В. Історія класичної та зарубіжної педагогіки та шкільництва / В. Кравець. – Тернопіль, 1996. – 436 с.

64. Лозова В. Теоретичні основи виховання і навчання / В. Лозова, Г. Троцько. – Х. : ХДПУ ім. Г. С. Сковороди, 1997. – 338 с.

65. Маковський О. Особливості формування якостей лідера у курсантів вищих військових навчальних закладів / О. Маковський // Педагогіка і психологія професійної освіти. – К., 2002. – № 1. – С. 200-204.

66. Мараховська Н. До питання про лідерство у дитячому колективі в педагогічній спадщині С. Ф. Шацького / Н. Мараховська // Гуманізація

навчально-виховного процесу : зб. наук. пр. – Слов'янськ : Слов'ян. держ. пед. ін-т, 2004. – Вип. 22. – С. 17-21.

67. Мараховська Н. Реалізація ідей А. С. Макаренка щодо формування лідера навчально-виховного процесу у практиці вищої школи / Н. Мараховська // Матеріали міжнар. наук.-практ. конф. [«Єдність особистісного і соціального факторів у виховному процесі навчального закладу»], (Полтава, 28-29 квіт. 2004 р.) / Полтав. держ. пед. ун-т ім. В. Г. Короленка. – Полтава, 2004. – С. 139-143.

68. Методичні рекомендації по застосуванню тренінгу у виявленні та розвитку особистісних якостей лідера / за ред. О. Романовського. – Х. : НТУ «ХП», 2000. – 23 с.

69. Снісаренко О. Сучасні орієнтири студентського самоврядування : методичний посібник / О. Снісаренко, Л. Сніцар. – К. : ЦПНУ, 2007. – 92 с.

70. Румянцева Т. Мовний портфель як засіб оволодіння іноземними мовами / Т. Румянцева // Педагогіка і психологія формування творчої особистості : проблеми і пошуки . зб. наук. праць. – К. : Запоріжжя : Запорізький обл. ін-т післядипломної освіти, 2004. – Вип. 32. – С. 480-71. Караковський В. А. Воспитание в школе будущего: общие подходы к проблеме. *Воспитательная работа в школе*. 2008. № 3. С. 8–12.

72. Маслов, С. И. Дидактические основания духовно-нравственного воспитания. *Педагогика*. 2008. № 9, С. 46–51.

73. Власова, Т. И. Духовные ценности как культурологические основы воспитания личности. *Стандарты и мониторинг в образовании*. 2002. № 2. С. 41–45.

74. Мірошніченко Д. В. Модель формування морально-духовних якостей у сучасній університетській молоді. *Духовність особистості, методологія, теорія і практика*. 2014. № 4(63). С. 119–128.

75. Конаржевский Ю. А. Что нужно знать директору школы о системах и системном подходе : учеб. пособие. Челябинск : ЧГПИ, 1986. 133 с.

76. Бех І. Д. Особистісно зорієнтоване виховання : Наук.-метод. посіб. Київ : 1998. 204 с.

77. Blatt M., Kohlberg L. The Effects of Classroom Moral Discussion upon Children's Moral Judgment. *Moral Education*. 1975, № 4, P. 114-157.

78. Kohlberg L. (.) Stages of Moral Development as a Basis of Moral Development / B. Munsey (Ed.). *Moral Education and Kohlberg*. Birmingham: ASTY, 1980. P. 28-75

79. Нестуля О. О. Основи лідерства. Тренінг лідерських якостей та практичних навичок менеджера: навч. посібник. К.: Заняття, 2013. 287 с.

80. Екстуля О. О. Основи лідерства. Практикум. Полтава: ПУЕТ, 2017. 124с.

НУБІП України

НУБІП України

НУБІП України

НУБІП України

НУБІП України

ДОДАТКИ

НУБІП України

Методика анкетування «Велика п'ятірка»

Додаток А

Інструкція

НУБІП України

Цей тест призначений для оцінки п'яти основних аспектів вашої особистості: відкритість до досвіду, свідомість, екстраверсія, доброзичливість та нейротизм.

НУБІП України

Завдання учасників полягає в тому, щоб дати відповіді на питання, що найкраще їх відображають.

Завдання 1.

НУБІП України

Запитання анкети

1.1. Як ви ставитеся до нових ідей і концепцій?

- А) Люблю пробувати щось нове.
- Б) Віддаю перевагу традиційним способам.

НУБІП України

1.2. Як часто ви відчуваєте стрес або тривогу?

- А) Дуже рідко.
- Б) Часто.

НУБІП України

1.3. Чи віддаєте ви перевагу роботі в групі чи самоті?

- А) Групова робота мені до вподоби.
- Б) Я волію працювати самостійно.

НУБІП України

1.4. Як ви оцінюєте свою здатність вирішувати проблеми?

- А) Я впевнений(-а) у своїй здатності приймати рішення.

Б) Як правило, мені важко вирішувати проблеми.

НУБІП України

1.5. Як ви ставитесь до непередбачуваних ситуацій?

А) Вони стимулюють мене.

Б) Я відчуваю дискомфорт у непередбачуваних ситуаціях.

НУБІП України

Завдання 2.

2.1. Я ціную стабільність і безпеку у житті.

1 | 2 | 3 | 4 | 5

НУБІП України

2.2. Я завжди готовий(-а) до нових емоцій і вражень.

1 | 2 | 3 | 4 | 5

НУБІП України

2.3. Я вважаю себе організованим(-ою) і дисциплінованим(-ою).

1 | 2 | 3 | 4 | 5

2.4. У мене часто змінюються настрої.

1 | 2 | 3 | 4 | 5

НУБІП України

2.5. Якщо я відчуваю, що щось не так, я можу легко заспокоїтися.

1 | 2 | 3 | 4 | 5

НУБІП України

Оцінювання

На основі вивчення первинних факторів ми можемо сформувати певне розуміння характерологічних особливостей випробувальної особи. Наприклад,

високі оцінки (11-15) на первинному факторі 1.1 можуть вказувати на певний рівень активності в випробувальній особі, тоді як низькі оцінки (-7) можуть вказувати на пасивність.

НУБІП України

Характерологічні риси, які можна визначити в особі за допомогою "Великої П'ятірки", включають: відкритість до нового досвіду, ступінь свідомості, рівень екстраверсії, доброзичливість та рівень нейротизму. Оцінки цих аспектів надають можливість робити висновки про те, як випробуваний сприймає світ та взаємодіє з ним.

НУБІП України

Екстраверсія - інтроверсія

1.1. Активність - пасивність

1.2. Домінування - підпорядкованість

1.3. Товаришність - замкнутість

1.4. Пошук вражень - уникнення вражень

1.5. Прояв - уникнення почуття провини

НУБІП України

НУБІП України

НУБІП України

НУБІП України

Методика анкетування Мільтона Рокіча

НУБІП України

Методика анкетування Мільтона Рокіча використовується для дослідження системи цінностей особистості, яка поділяється на термінальні (цінності – цілі) та інструментальні (цінності – засоби).

НУБІП України

Інструкція:

Завдання. Пронумеруйте цінності за ступенем їх значущості у вашому житті (від 1 до 18).

НУБІП України

Термінальні цінності:

- # НУБІП України
1. Активне, діяльне життя.
  2. Здоров'я.
  3. Краса природи та мистецтва.
  4. Матеріально забезпечене життя.
  5. Спокій у країні, мир.
  6. Пізнання, інтелектуальний розвиток.
  7. Незалежність суджень, оцінок.
  8. Щасливе сімейне життя.
  9. Впевненість у собі.
  10. Життєва мудрість.
  11. Цікава робота.
  12. Любов.
  13. Хороші та добрі друзі.
  14. Суспільне визнання.
  15. Рівність (у можливостях).
- # НУБІП України

НУБІП України

16. Свобода виників і дій.
17. Творча діяльність.
18. Отримання задоволень.

Інструментальні цінності:

НУБІП України

1. Акуратність.
2. Життєрадісність.
3. Непримиренність до своїх та чужих недоліків.

НУБІП України

4. Відповідальність.
5. Самоконтроль.
6. Смівливість у відстоюванні своєї думки.
7. Терпимість до думок інших.

НУБІП України

8. Чесність.
9. Вихованість.
10. Виконавська дисципліна.
11. Раціоналізм (уміння ухвалювати обдумані рішення).
12. Працелюбність.

НУБІП України

13. Високі запити.
14. Незалежність.
15. Освіченість.
16. Тверда воля.

НУБІП України

17. Широта поглядів.
18. Чуйність.

Оцінювання

НУБІП України

Аналізуючи ієрархію цінностей, слід звернути увагу на їх угруповання випробуваним у змістовні блоки за різними підставами. Виділяються "конкретні" і "абстрактні" цінності, цінності професійної самореалізації й особистого життя

та інші. Інструментальні цінності можуть групуватися в етичні, цінності спілкування, цінності справи, індивідуалістичні і конформістські цінності, альтруїстичні цінності, цінності самоствердження і цінності прийняття інших.

Це лише деякі можливості структурування системи ціннісних орієнтацій.

Важливо зафіксувати індивідуальні закономірності, які можуть виникнути.

НУБІП України

НУБІП України

НУБІП України

НУБІП України

НУБІП України

НУБІП України